19 MAYIS

SAMSUN HALKEVİ DERGİSİ

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

me

İÇİNDEKİLER

Cumhuriyetimizin XXI inci yılı	E. Hekimgil
Gelemen Devlet Çiftliği	D. Gürsu
Bafra Beğliği (Kavya)	Kâ. Dilcimen
Yenihandan Samsun'a seyahat	E. Hekimgil
Şehrimiz dolaylarında sular şebekesi	M. Karakurum
Istırap (şiir)	M. Ş. Fırat
Vezirköprü tarihçesi	F. Pınardağ
Canik atları	M. Ünal
Ciceron	C. S. Ongun
Kadın sözü (Şiir)	A. S.
Bafra köylerinde söylenen bir kaç deyim	S. Karaöz
Tütün ıslâh istasyonunun faaliyeti	S. Coşkun
Samsun ve dolaylarında yaşıyan kelimeler	Kâ. Dilcimen
Maniler	F. Pınardağ
Bilitisin şarkıları	H. Ediskun R. Oruz
Samsunda avcılar kulübü	İ. Hamami
Karanlık geceler (şiir)	A. S.
Bir yayın (Çapak) balığı hatırası	M. A. Atlı
Kitap, Dergiler ve Halkevi haberleri	* * *

Cilt : 7 *19 İkinciteşrin 1944* Sayı : 68

19 MAYIS

Samsun
Halkevi Dergisi

Cilt : 7 Birinciteşrin—İkinciteşrin 1944 Sayı : 68

Cumhuriyetimizin XXI. inci Yılı

Emin Hekimgil

Bütün Türkiye dünyanın kan ve ateş içinde olduğu bu anda büyük bayramını kutluyor. Millî birliğimiz tam, yurt içinde her yurddaş işinin başında. Vatan severliğimiz ve gücümüz yurdumuzun dört tarafındaki harpten bizi altı yıldır uzak tuttu. Dürüst bir siyasetimiz var, sulh severliğimiz ise harbın içinde daha iyi tanındı. 21 yıldır iç ve dış her işinde Cumhuriyet bize büyük inkılâplar ve parlak başarılar temin etti. Yarının ve geleceğin emniyet ve selâmetini de sağladı.

Her yılın bu sonbaharında geçen senelere nisbetle daha fazla ilerliyor, vatanı daha güzel buluyoruz. Türkiye Cumhuriyeti birinci dünya harbinin yıkıntıları ortasında doğduğu zaman geri kalmış fakir ve yoksul bir vatan buldu. Karşılaştığı her dava büyük, yapacağı işler çetindi. Asırlarca yüz üstü kalmış Anadoluda kısa bir çalışma ile bugün yer yer medeniyetin ışıkları parlıyor. Kağnı gıcırtısından başka ses duymamış kulaklar bugün makine gürültüsüne, şimendüfer düdüğüne alışmış bulunuyor. Boş ufuklara bakmaktan yorulan gözler vatanın her köşesinde büyük fabrikalar seyrediyor. Bir mektup yazdırmak için köy köy dolaşan yurddaş bugün çocuğunu köyünde okutturuyor. Millî sınırlar içinde yalnız kendi hakimiyetimiz var. Yaptığımız her işte Türk milletini ve yurdu düşünüyoruz. Kinden, kıskançlık ve ikilikten uzak bulunıyoruz. Taassubumuz gizli hiç bir politika emelimiz yok. Vatan topraklarında dilediği gibi düşünen, istediği tarzda çalışan korkusuz ve endişesiz hür bir birliğiz.

Geçen büyük harb bittikten sonra birçok memleketlerde kıralhklar yıkıldı, rejimler değişti, fakat bu devrimlerin hiçbirisinde millet hakkıyle hakimiyeti eline alamadı. Sınıf çarpışmaları ve iç mücadeleler bu milletleri içten yıprattı. Cumhuriyetimiz ise millî birliği ne sınıf imtiyazlarına ne de zayıfların esaretine dayadı. Hakkı, hürriyeti ve eşitliği yurd içinde herkese cömertçe dağıttı. Otoriteyi sevgide, disiplini ülküye bağlılıkta aradı. 25 yıl önce yenilmiş, taksime uğramış, hiçe sayılmış bir devletken bu gün kıymet ve itibarı yüksek, menfaatlarına hürmet edilen büyük bir devlet sayılıyoruz. Milliyetçi, halkçı, lâik, inkılâpçı, ve devletçi Cumhuriyetimiz bu eserleri millete onun yardım ve kuvvetine dayanarak yaptı. Her köşesi mamur ileri bir Türkiye, Cumhuriyetin ülküsüdür. Bu gaye ile çalışıyor ve ona göre hazırlanıyoruz.

Bu anıt Samsun vilâyeti halkı tarafından
29 Birinciteşrin 1931 tarihinde dikilmiştir.

Bugün ne olduğu belli olmıyan milletler olduğu gibi yarını da endişe ile beklemiyen milletler az değildir. En sağlam sanılan binaların temeli dibinden sarsıldığı bu zamanda Türkiye dimdik duruyor. Kendi yolunda emniyetle ve hızla ilerliyor. Bu büyük eseri Cumhuriyetimizi Türk milletinin en büyük evlâdı Atatürk'e borçluyuz. O daima kalplerimizdedir. Tuttuğumuz aydın, başarılı yolun başında milleti daima selâmete çıkaran ve en önde güvenle yürüyen büyük İnönü vardır. Hepimiz millî birliğin en büyük kuvvet olduğunu istiklâl savaşından beri biliyor. İyiye, güzele doğru hep birlikte gidiyoruz. Tarihte uzun devirler geçirerek ilerlemiş milletlerin yaptıklarını biz yirmi bir yıl içinde yaptık. Kan dökmeden yaptığımız inkilâplar Türk milletinin başarısıdır. Çalışıyor, güveniyor, Türklük ve Cumhuriyetimizle övünüyor, gurur duyuyoruz. Bu bayram Türkün en büyük günü, tarihteki acılarımızın dindiği, sonsuz kahramanlık ve fedakârlıklarımızın mükâfatlandığı bir gündür. Bugün şehit analarının, ihtiyar gazilerin övünme günü geleceği ellerine alacak gençlerin çalışma ve şeref duyma günüdür. Büyük bayram hepimize kutlu olsun.

Gelemen Devlet Çiftliği

Davut Gürsu
Zıraat Müdürü

Samsundan Çarşambaya giden yolun 18 inci kilometresinden ötede Ziraat Vekâleti tarafından bir Devlet Çiftliği kurumu tesisine başlanmıştır.

Yurdumuzun başı boş bırakılmış bu bakir vasi sahasında geniş mikyasta ziraatın ekseri şubeleri üzerinde çalışılacaktır.

Bu suretle (50,000) dekarlık koskoca bir arazi kıymetlendirilmiş olacaktır. Bu kurumun esas gayesi köylümüze ziraat yönünden zamanımızın istediği terakkiyi vermektir.

Vilâyetimiz ziraatçıdır. İçtimaî zümrelerin ayrılışında ziraatçı sınıfı galebe çalar. Ancak köylümüzün; bugünkü ziraat dâvası içinde kendisini gösterebilmesi için, teknik ve fennî noksanlarının ele alınması lâzımdır. Ancak bu suretle istihsal yönünde rantabiliteye doğru gidilmiş olur.

Zira, ziraatımızda ilk göze çarpan dâva çiftçilerimizin ziraî zenaat bilgisinin eksik ve iptiaî oluşunda görülür. Köylümüzün işine yön veren zenaat bilgisi, ecdaddan devren gelen yalnız hayattan alınan amprik bilgidir. Şüphesiz bu biliş fennî temellere destekli değildir. Bundan ötürü ziraatımız zamanın şart koştuğu ilerleme hamlesini yapamıyor. Diğer bir noksanlık ta çiftçilerimizin kullandıkları damızlıkların ve istihsal organlarının iptidaî ve kifayetsiz oluşudur.

Köylümüzün; henüz özlediğimiz teknik bilgi ve istihsal organlarının iptidaî oluşu, yurdumuzun, tabiat varlık ve şartlarının bağışladığı imkânlar nisbetinde geniş ve çeşitli istihsallere erişemiyoruz.

Ziraî istihsalâtımız henüz tabiî genişliğine erişmediği gibi, bütün istihsal nevilerinde de randıman düşük olduğundan yekûn hacım da dardır. Ayni zamanda ziraî mahsullerimizin kaliteleri de tabiatın bağışladığı kadardır. Bu sebeple bir yönden ziraî teknik bilginin azlığı, öte yandan istihsal vasıtalarının kifayetsiz oluşu, damızlıkların elverişli olmayışı bütün bu sonuçların amilidir.

Bu şartlar içinde bulunan ziraat mahsullerimiz memleket ihtiyaçlarına kâfi gelmemektedir. İşte ziraatımızın gümrah bir gelir membaı ve millet iktisadıyatımızın sağlam bir temeli şekline gelebilmesi için çiftçilerimizin çabucak teknik seviyelerini yükseltmek, onları teknik istihsal vasıtalariyle donatmak ve fennî işletme usullerini onlara usul ittihaz ettirmek amprik ziraat yerine teknik ziraatı ikame etmek elzemdir.

Çiftçilerimizin teknik seviyesini yükseltmek, onları teknik ziraatla teçhiz etmek ve onlara daha uygun işletme usullerini öğretmek için yurdumuzun bir çok bölgelerinde teknik ziraat merkezleri meydana getirilmektedir. İşte

kurulmağa başlanan Gelemen Devlet çiftliği de bu düşünceyi gerçekleştirecek makanizmadır.

Bu çiftlik kurulmak suretiyle ayni zamanda :

Ziraata yarayışlı oldugu halde yıllarca boş durmakta olan geniş araziler işletilecek, islâh edilecek ve kıymetlendirilecektir. Bunun neticesiyle de ziraata elverişli devlet arazisi imariyle işletmeye alınması millî iktisadımız için büyük bir kazanç olacaktır.

Bu çiftlik devlet halk ziraatını ileretmesi için ihtiyaç duyacağı nebatî ve hayvanî maddeleri ve malzemeleri, damızlıkları Vilâyetimizin ihtiyaçlarını karşılıyacak şekilde istihsal edecektir.

Gelemen Devlet çiftliğinin araziyi kıymetlendirmesi sayesinde (50,000) dönümlük koskoca bir saha işlenmiş olacaktır.

Çarşamba ovası Yeşilırmağın alüvüyon teressübatından teşekkül etmiş deltadır Toprak mevaddı gıdaiye bakımından zengin ve işlenmeğe çok müsaittir. Hele çiftlik tesisinin başlanıldığı saha bu bakımdan bir nimet sayılacak toprağa maliktir.

Çiftlik başlıca dört şube üzerinden mesai programı tanzim etmiştir :

1 — Geniş mikyasta hububat ve mısır ziraatı,

2 — Hayvancılık,

3 — Ziraat san'atları,

4 — Meyvecilik.

I — Hububat ve mısır üzerinde çalışmalar :

a) İstihsal bakımından

b) Tohum ıslâhı yönünden olacaktır.

a) Gelemen çiftliği esas bir istihsal makanizması olacaktır. Geniş mikyasta istihsal maddeleri yetiştirerek memleket iaşesinde madde darlığını azaltmış olacak ve mezkûr istihsal maddelerinin fiyat rayici biçiminde rol oynıyacaktır.

b) Vilâyet bölgesinde ekilmekte bulunan verimsiz tohumlukları rantabil hale ifrağa ve ayni zamanda bölgeye en uygun çeşitlerin ikamesine uğraşacaktır. Bu münasebetle çiftlik dahilde bir islâh istasyonu açılması da takarrur edeceği umulmaktadır.

II — Hayvancılık : Vilâyetimiz bölgesinde bilhassa koşum öküz ve atları iş görmemektedir. İşte müessese bu yönden alacağı mesai programı içinde

a) Koşum hayvanları yetiştirme ve teksiri,

b) Süt hayvanları üretmeleri,

c) Besi hayvanları yetiştirilmesi;

d) Etinin ihraciyle memlekete büyük mikyasta kâr getirecek domuzculuk,

e) Kümes hayvanları islâh ve teksiri vardır.

a) Vilâyetimiz köylüsünün, ellerindeki koşum ve çeki hayvanlarının istenilen işi vermemeleri esaslı derdidir. Müessese bu sahadaki çalışmalarıyle :

1 — Köylünün koşum öküzünü temin edecektir.

2 — Mıntaka atlarının islâhı ile cer ve iş görme kabiliyeti öküzden üstün atın kullanmasını köylüye alıştıracaktır. Bunun neticesi olarak atla ziraat yapmağa alışacak çiftçimiz rantabiliteyi artıracak, pulluğu kullanmayı âdet edinmesi imkân dahiline girecektir.

b) Mıntaka kara sığırlarımız bilhassa dejenere olmuş, süt verim kabiliyetleri pek azalmışlardır. Bölgemizde sade yağ ihtiyacı daha çok hariç vilâyetlerden temin edilmektedir. Halbuki bölgede hayvancılık verim kabiliyetini artıracak, vilâyetimiz ihtiyaçlarını fazlasiyle temin edecek müsait yerlerimiz çoktur.

Diğer iki yöndeki çalışmalarındaki köylüyü öğretilciliği ile, çiftçimize mühim iki kâr membaı temin edecektir.

c) Bilhassa Tavukçuluk ördek ve kazcılık üzerinde esaslı çalışmalar yapacaktır.

III — Ziraat sanatları : Bilhassa bu sahadaki çalışmasiyle vilâyetimizde her sahada kültürel, teknik varlıklar, yenilikler yaratacağı aşikârdır.

Kültürel yenilik : Çiftçiye istihsalini kıymetlendirme bakımından örnek olacaktır. Bu suretle çiftçimiz hayvanının mahsulünden istifadeyi, çiftlikte yeniden ziraatı yapılacak ziraî san'at maddelerinin ekimini ve bu istihsalinin kıymetlendirmesini öğrenecek, tatbik etmesi imkânı hasıl olacaktır.

Teknik yenilik: Bunu temin etmekle de müstahsil maddesini daha iyi kıymetlendirerek dah çok kâr temini için ziraî istihsal aletlerinden bir kaçını kullanacaktır. Faraza şütünü kıymetlendirmek için ekremüz, yağ imalinde daha iyi yayık kullanmayı, meyveci, sebzeci; istihsal maddesini satıncaya kadar daha iyi muhafaza etmesini öğrenecek veya mezkûr müstahsillerin ürünleri müessede kurulması musavver konserve imalâthanesinde kıymetlendirilecektir. Ayni suretle etini kestiği hayvanın derisi imalle değerini alacaktır.

IV — Meyvecilik : Geniş mikyasta meyve fidanlığı yapılacaktır. Bu çalışma gayeleri içinde :

1 — Yerli meyve çeşitlerini islâh,

2 — Mıntakada yetişmesi müsait olan meyve çeşitlerini üretme,

Bütün bunlardan başka çiftlikte mıntaka ihtiyacını karşılıyabilecek bir ziraat aletleri atölyesi ve teknik ziraat okulu kurulacaktır.

1 — İstihsal rolü,

Çiftlik geniş mikyasta bir istihsal makanizması olacaktır. İstihsal, ziraatın her türlü şube maddeleri üzerine çevrilecektir. Ayni zamanda bazı ham mahsulleri işleterek imal işleride yürütülecektir. Çiftlikte en ziyade külliyetli istihsal hububat ve mısır üzerinde toplanacaktır. Yani tarla istihsalleri en çok iaşe maddeleri üzerinde yapılacaktır. Geniş mikyasta bahçe költürlerinden iaşe maddeleri verenler yapılacaktır. Tabiatiyle elde edilecek hayvan mahsulleri de geniş bir yer tutacaktır. Çiftlik tohumluk gibi iyi mahsullerini halka verse dahi bunlar halk mahsulleriyle değiştirileceğinden elinde külliyetli miktarda stok mahsul bulunacak demektir.

Aynı zamanda yeni nebatların bölgede taammümü için tecrübeleri iyi netice verirse teksir işleri de yapacaktır Çiftliğin elde ettiği mahsulât :

1 — Ordu birliklerinde kullanılabilecek,

2 — Devlet tarafından iaşe edilen müesseselere, teşekküllere de verilecek,

3 — Nihayet fazlası piyasaya sevk edilerek piyasa fiatlarında nazım rol oynıyacaktır.

II — Umumî iktisadî rolü : Bu çiftlik şimdiye kadar işlenmemiş boş arazi üzerinde kurulmuştur. Bu suretle ötedenberi istimar edilmiyen, ancak mer'a olarak kullanılan arazi açılıp imar edilerek kültür arazisi haline getirilecektir. Bu arazinin kıymeti ancak bütün bu ameliyelerden sonra artacaktır. Şüphesiz bu, hazine için müsbet bir kazanç olacaktır. Tabiatiyle bu işin millî iktisada genişletici tesiri önemlidir. Çiftlik için sarfolunan para, ko-

nan sermaye istihlâk edilmek için bir servet olarak elden çıkmıyacak bilâkis bu sermayeler prodiktif bir şekilde işletmeye yatırılmış olacaktır. Bu suretle çiftlik Devlet için her an hazır bir sermaye halinde devredip gidecektir.

III —. Yardım rolü : Çiftlik tohumluk, fidan, damızlık hayvan üretip dağıtmakla halk ziraatına yaptığı faideli yardımlardan ayrı diğer yardımlar da yapacaktır. Bu elinde mevcut büyük teknik vasıtalarla kolaylıkla becerecektir. Bu yardımlar :

a) Arazi açma işlerinde yardım,

Çiftlikte kuvvetli motorlu vasıtalar, traktörler vardır. Bunlarla halkın kendisinin açamadığı bakir araziyi ufak bir bedel mukabili açacaktır.

b) Tohum temizleme ve ilâçlama işinde yardım edecktir.

c) Hasad ve harman işlerinde yardım.

Vilâyetimiz çiftçisinin en cefalı işi hasad ve harman işleridir. Vilâyetimizde tütün ekilişi bilhassa fazla olduğundan hububat işlerine lâyikiyle ehemmiyet vermezler. Çiftçilerin orakla hasadı, döğenle harmanı hem zaman kaybettirir, hemde mihnetlidir. Sadece mihnetle değil çok zaman alan ölçüsüz kuvvet sarf ettiren işlerdir.

Hasad ve harman işlerinin geç yapılması yüzünden mahsuller kalite ve kantite bakımından zarara uğramaktadır. Bittabii diğer mevsim işleri zamanında yapılamamaktadır. Bu işleri kısa zamanda yapabilecek teknik vasıtaları köylümüz tedarik edemiyor. İşte bu hususdaki yardımı Devlet çiftliği becerecektir.

Çiftliğe biçer, biçer bağlar, biçer döğer ve harman makinaları getirtilecektir. Bunlarla köylünün işleri de gördürülmeğe gayret edilecektir. Bu suretle hasadı, harmanı çabuk, vaktında yapan köylüler nadas bozma işlerini zamanında bitirirler, ekimlerini zamanında yaparlar ve tütün işlerini yetiştirirler. Ayrıca tohum ekme zamanında mibzerlerle tohum ekimine de yardım edilecektir.

IV — Öğretme rolü : Çiftlik çiftçilerimizin ziraî teknik seviyelerinin yükselmesinde her bakımdan öğretici rol oynayacaktır. Evvelâ çiftlikte bir Teknik ziraat okulu açılacaktır. Bununla köy çocukları iyi ustalar elinde teknik malzeme kullanmasını ve iyi öğretmenlerle fennî bilimler öğrenecektir. Daha ziyade köylü çocukları pratik surette yetiştirileceklerdir. Diğer taraftan çiftlik bir çok daimî işçileri de bulunacaktır. Bu da bir nevi yetiştirme mahiyetini haizdir. Çiftlikte bir kaç yıl çalışanlar teknik ziraatı kavramış olurlar. Sâlisen çiftlikte muhtelif zamanlarda öğretme kursları açılacaktır.

V — Örnek olma rolü : Çiftlik ziraatın muhtelif şubeleri üzerinde çalışacaktır. Ve mütenevvi ziraat mahsulleri elde edilecektir. Burada tarla nebatları, çapa nebatları, bağ bahçe ziraatı, hayvancılık, ziraat san'atları, Tavukçuluk, Meyvecilik gibi bütün faaliyet sahaları çeşitli istihsalleriyle birden görüneceklerdir. Ayni zamanda çiftlik en uygun tesisat, en elverişli vasıtalarla kurulacaktır. Tabiatiyle bunların neticesi olarak en iyi işletme usulünü tatbik edecektir. Bu suretle bir örnek müessesesi haline gelen çiftliğin köylülerimiz bütün faaliyetlerini zamanında görmeğe heveslineceklerdir.

Bu ise köylerimizde an'ane ziraatının değişmesinde ve teknik ziraatın gelişmesinde büyük bir reform temin edecektir.

Bafra Beğliği (Kavya)

Kâzım DİLCİMEN

Biz bu makalemizde bu Beğliğin hakkında uzun uzadıya malûmat verecek değiliz. Ancak bu beğliğin ve merkezinin neresi olabileceği açıklamağa çalışacağız.

Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu devrine tesadüf eden XIV üncü asır — hattâ bu asırdan önce ve sonraki asırlar— henüz ilim âlemince karanlık sayılmakta ve bu devirleri aydınlatacak en küçük vesikanın ve iddianın dahi çok mühim neticeler doğuracağı üzerinde durulmaktadır. İşta biz bu düşünce ve telâkkiden cesaret alarak bu küçük beğlik hakkında mütalea ve fikirlerimizi sunacağız.

Anadolu tarihinin o devirlerini aydınlatacak tarihî eserlerimiz yeter derecede bulunmadığı içindir ki Osmanlı devlet'nin ikinci hükümdarı Orhan beğ zamanında yazıldığı verdiği malûmattan da anlaşılan Şihab ed - din ebu l - Abbas ahmet bin Fazl Allâh el - Ömeri (700 - 749 H.), daha kısaca Ömerî'nin eseri olan Mesalik el - absar fi mamalik al - amsar'a — ki yine kısaca sade Mesalikilebsar da denilir.— tarihçiler arasında pek mühim bir yer verilir.

İşte pek mühim sayılan bu eserde Anadoluda Selçuki devletinin yıkılışı dolayısıyle teşekkül eden beylikler hakkında oldukça mühim bilgiler verilmiştir.

Bu beylikler arasında, başka hiç bir kaynakta adı geçmiyen ve verilen izahattan, mevkii Samsun ile Sinop arasında gösterilen bir beğlikten bahs edilir: Kavya beğliği.

Bu eserde Kavya beğliği hakkında aşağı yukarı şu malûmata tesadüf ediyoruz :

«Kavya (diğer bir nushaya göre Favya) «ikinci mıntakadandır. Sahibi Muradettin «Hamza olup memleketi Samsuna komşu«dur. Cenubunda hakkında evvlce malûmat «verilen Süleyman Paşanın (1) memleketle«ri vardır. Garbinde Kasis (diğer bir nusha«ya göre Asis) dağı ile Samsuna giden se«fer yolları üzerindeki memleketler bulunur «Samsun bu memleketlerin şarkındadır... «Buradan (yani Kavyadan Kıpçak mıntaka «sına gitmek üzere gemiye binenler için «bunun memleketi (yani Murat beğin mer«kezi olan Kavya) en kısa yoldur. Mısır ve «şam (yani Suriye) memleketlerinin tüccar ve «yolcuları için bu hususta tereddüde mahal «yoktur... Bütün ölçü ve tartılar Kastamoni«lerin ölçü ve tartıları gibidir dersem belki «mübalağa olur. Hiç değilse ekser âtetleri «Kastamoni gibidir...» (2)

Bu bilgi [Türklerin tarihi umumisi] adlı eserinde Deguignes tarafından şu suretle tekrarlanır :

"... Kastamonu hükümdarı Süleyman paşanın hükûmetine hemcivar Kavya (Cavia) hükümeti vardi ki Muradettin Hamzaya tabi - di... (3)"

Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu hakkında bir eser meydana getiren

[1] Şemseddin Yaman Candarın oğludur. 709 ile 740 hicret yılları arasında Kastamonu beği idi.

[2] Franz Taeschner tab'ı Leipzig 1929 S. 41

[3] Hüseyin Cahit yalçın tarafından yapılan tercüme C. 4, S. 142

Gibson da Anadoluda teşekkül eden beğlikleri birer birer anlatırken Kavya başlığı altında :

«Burası Karadeniz sahilinde Samsun ile Sinop arasında bugün Canik denilen yerdir. Dört mustakil emîr · i mevcuttu.. (4) » der,

Deguignes' de biraz gizli olarak, gibons tercümesinde ise hiç bir menba gösterilmiyerek verilen malûmatın kaynağı hiç şüphesiz bazı parçalarını tercüme ederek sunduğumuz Ömerinin eseridir. Zira, muahhar eserler hariç, o zamanı anlatan ve Kavyadan bahseden en eski ve yegâne eser budur. En eski yerli kaynaklar da bu addan hiç bahsedilmez.

* * *

Samsuna hudut olduğu zikredildiği için Samsunluları ayrıca ilgilendirmesi icabeden Kavya beğliğinin yerini iyice tesbit için eseri bir defa daha gözden geçirmek faydalı olacaktır sanırım.

Eser; Mısır sultanı El · melik el · Nâsir'ın yanında babası Muhittinden sonra sır kâtibi olan Ömerinindir. Ömerî; eserine topladığı malûmatı Mısıra gelen elçilerden, tacirlerden temin etmiştir ve bu bilgileri sıralamış , aralarında az çok münasebet gördüğü beğlikleri bir birine yakın olarak yerleştirmiştir.

Kavya hakkında verilen malûmat meyanında hüdudu olarak gösterilen Kasis yani Keşiş dağını Bursa hakkında verilen malûmat arasında da geçmiş gördüğünden bu iki hükûmetin birbirine sınır olduğunu sanarak Bursa beğliği hakkında verdiği malûmata da eklemiştir. Yani Orhan beyin hudutlariyle konumuz olan Kavya ve Kavyananın komşusu olan Samsun ve Sinop beğliklerinin hudutlarını birbirlerine birleştirmiştir. [5]

Bize göre; Ömerî, Anadoluda Keşiş veya onun talâffuziyle Kasis adında yalnız bir dağ vardır sanıyordu. Halbuki Anadoluda birde Erzincan taraflarında bir keşiş dağı vardır. Her hangi bir haritada bunu görüp okumak mümkündür.

Kippertin 400,000 de 1 mikyasındaki Türkçeye çevrilip basılmış bir haritada [Sinop paftası] Osmancık, Tosya, ve Taşköprü arasında keşiş adını — hem de Ömerinin eserine benzer bir şekilde— Kasuş seretinde bir defa daha görüyoruz.

İşte bu ad, Ömeriye Süleyman paşanın memleketleriyle sınırdaş olduğu anlaşılan Muradettin Hamza beyin memleketlerine hüdut olarak verilmiştir. Bursa hakkında malûmat verenler de diğer bir keşiş dağını yâni Ulu dağı hudut olarak verdiği için topladığı malûmatı sıralıyan Ömeriyi şaşırtmış hem Bursada hem Kastamonu ve Kavyada hudut olarak gösterilen Keşiş dağını hep ayni dağ sanarak Bursa beğliğinin hudutlarını Samsun, Sinop beğlikleriyle Kavya beğliğine hudut yapmakta beis görmemiştir.

Malûmatımızı ve iddiamızı kuvvetlendirmek için bu eserde Kastamonu beğliğine hasredilen kısmı da gözden geçirmek faydalı olacaktır.

Ömerî; Kastamoni adını Kestamoniye diye tesbit eder. Süleyman paşanın memleketidir der ve eserini yazdığı zamanda oranın sahibinin artık Süleyman paşa değil onun oğlu İbrahim bey [6] olduğunu bildirir. Zergin şehirleri arasında evvelce Gazi Çelebinin [7] sahip ve hâkim olduğu Sinop şehri ve بورا [diğer bir nushada بورى] okunması derhal mümkün olmıyan bu şehrinEmiri Murat beğdir der. [8]

Okunmasının derhal mümkün olamadığını söylediğimiz bu şehir adını bugünkü harflerimizle Bvra biçiminde gösterebiliriz. Arap imlâsının imsak ettiği sesli harfini iade edersek bunu B[a]avra diye okumak mümkündür.

Diğer bir nushada yazılışı (Bvri) suretinde gösterilen kelime de hiç şüphesiz diğer bir Arap imlâsı kaidesine uygun olarak yazılmış ayni şehrin adıdır. Arabcada sonu [i] ile yazılıp [a] suretinde okunması lâzımgelen kelimeler pek çoktur. Envai arasında bizim de bunu kolaylıkla hatırlamamız için bir kaç örnek verelim: Araplar [عيسى=] isi yazar İsa okurlar. Musi [=موسى] yazar Musa okurlar. Dava [=دعوى] Mustafa [=مصطفى] Murteza [=مرتضى]da böyledir. Öyle ise burada yazılışı Bvri olan kelimenin de B[a]vra okunması icap edecektir.

Mesalikülebsarın verdiği malûmata ve ondan istihraç ve hükümlerde bulunan son tarihçilere göre Sinop ile Samsun arasında bulunan, hududu Osmancık taraflarında bulunduğu anlaşılan Kasis yani Keşiş dağına kadar genişliyen beğliğin adı kavya okunmuş ise de Bavra olduğu anlaşılıyor.

Mesalikülebsarda Bavra beği Murat beydir. Kavya beği ise Muradettin Hamza beydir. Kastamonu kısmında ihtisaren Murat bey olarak ve asıl yerinde Bavra kısmında ise mevzu daha geniş tutulduğu için resmî bir ifade ile bu ad Muradettin Hamza bey olarak yazılması tabiidir.

Kastamonu Beğliği anlatılırken B[a]vra biçiminde tesbit edilen kelime bu beğliğe hasredilen kısımda —daha kalay okunsun diye olacak— imsak edilen [a] sesi bu defa imsak edilmiyerek Bavra [= باورا] yazılmış fakat bu defa müstensihlerin dikkatsizliği yüzünden [باورا] biçimine sokhlduğu için iyice okunamamış ve daha sonraki müstensihler bunu [فاويا] Favya veya [قاويا]Kavya biçimine sokuvermişlerdir.

İşte Kavya kelimesinin yalnız bu kitapta geçmesinin sebebi budur. Yoksa Osmanlıların kurulduğu ilk zamanlarda yazılan eserlerde Bavra kelimesi mevcut olduğu gibi bu kelime ile Bafranın kasdedıldiği yine evvelce bu dergide izah etmeğe çalışmıştık. [9]

Bizim bu incelememizden sonra artık Kavya kelimesini kullanmağa zannedersek lüzum kalmıyacak. Hele kelimeyi daha doğru zanniyle Favya biçimine sokmağa hiç bir lüzum hasıl olmıyacaktır. Aksi halde hakikat biraz daha karıştırılmış olacak ve tashihi belki de daha uzun müddet mümkün olmıyacaktır. [10]

[4] Türkiyat enstitüsü tarafından bastırılan tercüme S. 266

[5] Mesalikülebsar Teaschner tab'ı S. 41 ve 42

[6] Candar oğlu İbrahim Beğ 741 den 747 hicret yılına kadar Kastamonu Beği idi.

[7] Gazi Çelebi; babası Mesut Pervaneden sonra Sinoba hâkim olmuştu. Hicretin 722 yılında ölmüştür (Sinop kitabeleri S.41). Tarihlerde Gazi Çelebinin adı Selçukilerden Mesut II nin oğlu Altunbaş Gazi Çelebi ile karıştırılmıştır.

[8] Ömerî Mesalikülebsar Teaschner tab'ı S. 23

[9] Bavra valisi 19 Mayıs sayı 67

[10] Kelimenin Farya biçimine girdiği yer]: İsmail Hakkı Uzunçarşılı. Anadolu beğlikleri 57, 106, 111, vel 12 inci sahifeler.

YENİHAN'DAN SAMSUN'A SEYAHAT

(Jain Gordon Campbell) 'in İstanbul'da çıkmakta olan(British Chamber Of Commerce Of Turkey) adlı İngilizce ticaret mecmuasında Anadolu Tarihi adlı makalelerinden bölgemize ait olanları tercüme ediyoruz. Şimdiye kadar dergimizde Samsun ve dolayına ait gerek telif ve gerekse tercüme yazılar çıktı. Samsun tarihini inceliyecekler için faydalı sandığımız bu notları da yayınlıyoruz.

Emin Hekimgil

Yenihan'dan Samsun'a kadar demir yolu üzerindeki şehirlerin tarihine geçmeden önce vaktiyle Pontus kırallığı denilen bu bölgenin genel olarak tarihini gözden geçirmek lâzımdır. Pontus adı ne Herodotus de ve ne de xenofon da gözükür. Çünkü Pontus adıyle ilk devirlerde anılan bu bölgenin adı klâsik zamanlarda Kapadokya idi. Burası da Kapadokyanın bir parçasını teşkil ediyordu.

Memleketteki ilk kırallığı bir pers ailesi kurmuştu. Perslerle Atinalılar arasındaki mücadele sırasında (Cios'ın Milesia) kolonisinde bu pers ailesinin bir (Tiranlık) kurduğu rivayet edilir.

İlk tarihi şahsiyet olarak gözüken ve bu bölgeyi idare eden (Orotobates) in oğlu (Mithradates) idi. Oğlu (Ariobazarnes) milâddan önce 363 de yerine geçti, ve pers imparatorluğunun parçalanışında müstakil bir devlet kurmak emeliyle isyan etti. Bir çok şans değişikliklerinden sonra yenildi. Oğlunun ihaneti üzerine 334 de haça gerilerek öldürüldü. Bu hain evlât, (Mithradates) in yerine geçtiysede İskender kendisini hal' etti.

Fakat İskender'in ölümü üzerine (Eumenes'e) yardım etti, (Antigon) nun yenilmesiyle, (Diadochi) aleyhine döndü, (Cios) kurtarıldı, ve bir defa dah cumhuriyet oldu. (Mitridates) öldürüldü, fakat oğlu (Mithradates Ctistes) dağlara kaçtı ve zamanla bir kırallık kurdu. Bu kırallık kısmen (Paflagonya) ve kısmende (Kapadokya) yı meydane getiriyor, ve (Kapadokya) Pontum, daha sonraları ise pontus adını taşıyordu.

(Ctistes) in kırallığı diğer asırlarda nisbeten önemsiz ise de milâddan önce 281 de Halkedon ve (Heraculea) nın ikisiyle de münasebette bulunacak kadar kuvvetli idi.

(Ctistes) sonradan Pontus olan yerin ilk kıralı olduğundan beri umumiyetle Mitridad I olarak bilinirse de bazı kronolojiler kendisini üçüncü olarak gösterirler.

Ecdadı yalnız (Cios) da hükümran olmuşlardı. Milâddan önce 266 da ölümü üzerine oğlu (Ariobazarnes) yerine geçti. Yunanca kırrllığın resmî dili oldu ve yunan medeniyeti geniş bir şekilde memlekete yayıldı.

(Gollerin) yardımıyle ülkesini genişletmek ve kuvvetlendirmek istiyen bu kırala yalnız para için hizmet eden Gollüler sonradan aleyhine döndüler, Amisos (Samsun)da kendisini muhasara ettikten sonra öldürdüler.

Yerine milâddan önce 250 yıllarında Mitridat 2 (yahut 4) geçti. Bergama kıralı (Attalus) un Golleri yenmesiyle bölgedeki üstünlükleri kalmadı ve Galatya pontusluların daha

ilerlemeleri için kuvvetli bir mani teşkil etti.

Milâddan önce 190 da (Pharnaces) tahta geçti ve Romanın Asyadaki tabi kırallıklarına harb açtı. Sonunda mücadeleden vaz geçtiyse de Kolonileri elinden alındı ve kendisi Sinopta kaldı. Oğlu (Mitridat 3 Filopator) (121—169 M. E.) kırallığın baş şehrini Amasya'dan Sinob'a kaldırdı. Romanın aleyhine Bergama kırallığını istiyen ve mücadele eden (Aristonicus) un harblerinde Romanın bir müttefiki oldu ve Romaya yardım etti. Hizmetlerine mükâfat olarak Romalılar (Frigya) yı kırallığına ilâve ettiler. Fakat (Senato) bu kararı feshetti ve sonunda, belkide Romalı yakınları tarafından katledildi. O zaman Pontus karısı (Laodica) nın ve küçük oğullarının elinde kaldı.

Fakat bu yılı Mitridat (Eupator) 4 ün saltanatına tarih koymak âdet olmuştur. Bu kıralın idaresi altında Pontus kuvvet ve kudretin evcine varmıştır. Bu kıralın gençliği ve daha sonraki hayatı bir peri masalı gibidir. Çocukluğunda bir çok firarlardan ve çarpışmalardan sonra nihayet civarındaki toprakları kendisine bağlıyabildi ve M. E. 89 da Roma ile harba başladı. Mitridat (Frigya, Galatya) ve küçük Aysanın batısındaki Roma vilâyetlerini istilâ etti ve oralardaki Romalıları kestirdi. Hattâ generalleri Atinayı bile işgal etti. Küçük Asyanın bu sıralardaki tarihi Mitridatın başarılarına rağmen müteakip 25 yılı harple geçti. Hem Yunanistan ve hem de Asyada yenilgeye uğrayınca Roma lehine sulh yapıldı. Bununla beraber M. E. 74 de harb yeniden başladı ve Roma konsulu (Cotta) ya Halkedonda yenildi Daha sonra bir kaç başarı elde ettiysede (Lukullüs'e) yenilgeye uğradığından doğu Anadoluda kıral olan kayın babasının sarayına ilticaya mecbur oldu. Topladığı kuvvetlerle (Lükullüs) ve (Triarius'u) Zile'de tam bozguna uğrattı. Nihayet Pompe kumandayı ele aldı. Mittridatesi tamamen yenerek muzaffer oldu.

Mitridat intihar etti ve Sinop'da gömüldü. M. E. 65.

Pontusun mühim bir kısmı (Bitinya) ya bağlandı ise de doğu tarafı Hatip (Zeno) nun oğlu (Polemon) a Antuvan bir emâret olarak verdi. Daha sonra (Ogüst) Polemon'a civar yerlerden daha geniş topraklarda verdi. Milâddan önce 8 de ölümü üzerine oğlu (Polemon) 2 yerine geçti. Fakat memleketi dul karısı (Phythodoris) idare ediyordu. Daha sonra Kapadokyalı (Archelaus) le evlendi. Kocasının İsadan sonra 17 de ölmesiyle kıraliçe Pontusa geldi ve oğlu ile birlikte kırallığı idareye devam etti.

Polemon ölmeden kırallığını Neron bir Roma vilâyeti gibi sömürmüştü. M. S. 106 da Tarjan büyük Galatya vilâyetini Pontus Galatyası, Pontus kapadokyası ve Pontus Polemoniacus diye üçe böldü.

Sonraları (Diyoklesyen) imparatorluğu yeniden teşkilâtlandırdı. Kostantin zamanında ise (Helenpontus) denilen bölgenin merkezi Amasya ve pontus (Polemoniacus) niksar Metropolis yapıldı. Nihayet ikisi (Jüstinyen) zamanında birleştirildi. İmparatorluğun askerî bölümünde eski pontus (temlere) ayrılmıştı.

İstanbulu 1204 de Lâtinler zaptedince I. (Aleksi) Trabzonda bir devlet kurdu. Bu tarihte sonuncu Pontus kralığıdır. Yirmi hükümdar idaresinde kalan bu krallığın tarihte hiç bir önemi yoktur. Nihayet Osmanlı imparatoru ikinci Mehmet 1461 de bu kırallığın hepsini kendi topraklarına karıştırdı.

(Yıldızeli) Yenihan eski (Siara) şeh

ri olmak ihtimali varsa da şehirde bir kaç sütun parçasından başka bir iz yoktur. Bunlarda belki vaktiyle büyük Selçuk hanının inşasında kullanılan taşlardır.

Zile : civarında Hitit keramik izleri bulunan bu şehir, sanıldığına göre (Hattı) sitesinden batıya doğru giden küçük bir yol üzerinde bulunuyordu. (Strabo) eskiliğini göstermek için şehrin arkasındaki sun'i tepeyi (höyük) (Semiramis')in tepesi diye yazar. Çün Strabon zamanında küçük Asyanın doğusunun yarısında herhangi meşhur bir eseri mabudeye atfetmek âdetti. Zilenin eskiliği (Anaitis') in (Pers mabudesi Artemiz) tapınağıyle pek meş hurdu.

Persler bu tapınağı kuvvetli bir İskit kabilesi (Saka) ları yenmeleri şerefine tepenin üstüne yapmışlardı. Bu belkide (Hititlerin) yıkılışından sonra mevcut bir hitit tapınağının aynen muhafazasından başka bir şey değildir Tapınağı bir papaz kıral idare ediyor ve din adamlariyle meskûn bulunuyordu. Zamanla tapınağın üstünlüğü, zenginliği ve toprağının büyüklüğü (Komana) ile düşman yaptı. Burada her yıl yaz ortasında bir bayram yapılır. Belki de hâlâ yapılan yaz panayirleri eskiden kalmıştır. Mithradates'in Pompe'ye yenilmesinden sonra papazların idare ettiği bu şehir Pontusun onbir şehrinden birisi olan Lâdiğe bağlandı. Sonraları Roma valileri bu araziyi ayırarak tekrar Ziledeki papazlara verdiler.

Milâttan önce 47 de Sezar küçük Asyayı ele geçirmeğe gelen Kırım prensi Pharnaces'i şehirden beş kilometre ötede yendi. Nihayet güneydeki Roma vilâyetlerinin başşehri oldu ve Zelitis dendi. (Nero) M. S. 67 de imparatorluğa ilhak edinceye kadar kıralîçe (phythodoris) idare etti.

(Marküs Oreliyüs) zamanında Zile güzelleştirildi ve (Severüs) zamanında ise şehirde para basıldı.

M. S. 314 te bir peskopos bulunmasından şehrin daha ilk devrelerde hıristiyanlaştığı anlaşılıyor. Jüstinyenin saltanatı zamanında Meryemin kemeri burada keşf olundu ve İstanbula götürüldü.

Chroses küçük Asyayı istilâ ettiği zaman şehir halkı Amasyaya kaçarak iltica ettiler. Bundan sonraki devrelerde şehir büyük bir rol oynamadığından orta çağ kaynaklarında adı geçmez.

Yalnız Selçuklular devrinde yeniden önem kazandığı (İbn Bibi) ve diğer kroniklerden anlıyoruz. Geçen asra kadar şehirde bir Bizans kilisesi harabesi ve bir çok kitabe vardı. Bu gün Arkeoloji bakımından önemli bir eser kalmamıştır. Yalnız halâ tepenin üstünde bir orta çağ kalesinin yıkıntıları duruyor.

Zilenin yanındaki (Kırklar Tekkesi) daha dikkata değer. Bu Kırklar adı Sıvasın (Sanrin'inde) olduğu gibi mistik) kırk sayısından ileri geliyor. Köyün ortasında bir (tekke) vardır. Tekkenin mimarisinden bazı kısımların Bizanstan kaldığı tahmin olunabilir. Binanın içinde on dördüncü asır şeyhlerinden Buharalı şeyh Nusrettin Evliya'nın türbesi vardır. Bu evliyaya hem müslüman lar ve hem de hıristiyanlar hürmet ederler.

Turhan (Keşan) : Burada da Hititlerden kaldığı anlaşılan bir takım izler vardır. Zile gibi (Hatti) den gelen ayni yolun üstünde bulunuyordu. Sonradan (Ibora'ya) bozulan (Gazioura)

Şehrimiz dolaylarında SULAR ŞEBEKESİ VE FAYDALARI

Macit Karakurum
Coğrafya öğretmeni

Bir memleketin, bir bölgenin sular şebekesi oraya hayat kazandırdığı gibi, aynı yere, ihmal edildiği taktirde de bir belâ olabilir. Akar suların ziraatta, göllerin balık hususunda, nihayet kaynak sularının da şehirlerin en mühim ihtiyacını karşılamakta olduğunu inkâr edemeyiz.

Şehrimiz dolaylarında bir gezinti yaptığımız taktirde akar sular şebekesinin araziyi bir çok parçalara ayırarak muhtelif kaynaklardan çıkan ve muhtelif istikametlerde müşterek kaide seviyesi olan Karadenize dökülürler.

A) Bu meyanda, yalnız civarımızın değil memleketimizin en büyük akar suyu olan (1150 km.) Kızılırmak kızıl dağlardan çıkıp bir çok kollar aldıktan sonra kendi tesis ettiği Bafra ovasının allüviyonlarını yararak denize kavuşur. Kızılırmağın en kurak zamanda [mansaba doğru 200 m. de] genişliği 46 m. derinliği 1,30 m. olup saniyede su sarfiyatı (debisi) 21 m^3, yeraltı su seviyesi tabii zeminden 2^m. alçaktır. Taşıyıp yığdığı allüviyonlar arasında menderes hareketi yapar ve bazan bu uzun dolaşmayı bırakıp kestirme bir yol açar ki bu zaman eski yol (kopmuş menderes) halinde sonraları bataklığa inkılâp

---

adıyle burada bir saray olduğu söylenir. Pontus kıralları idaresin de çok önemli olan bir kalesi ve bir darbhanesi vardı. İhtimalki aslı Hititlerden gelen (Baal Gazioura) nın tapınağının da merkezi burasiydi. Milâttan önce 67 de Roma ile Mitridat'ın mücadelesinde (Lukullus'ün) kumandan vekili (Triarus) burada ağır bir yenilgeye uğradı Sonradan (Pompe) şehri alarak harap etti. Bu olaydan az sonra Strabo şehrin yıkıntılar halinde olduğunu yazar. Fakat yerininin tabii vaziyetinden tekrar inşa olundu.

Jüstinyen zamanında bir deprem şehri harap etti. Zamanla pont sınırlarında Bizans (İbrara) peskoposluğunun otur-

duğu yer oldu. Orta çağ muharebelerinde Selçuklular zamanında yalnız (Turhal) adı geçer. Irmağın yukarısında kayaların üzerinde çok güzel manzaralı, bir kısmı pontuslardan kalma bir kale harabesi vardır.

Amasya kalesindekine benziyen kayanın içine giden yüksek ve kademeli bir merdiven vardır. Civarda bir çok Yunanca kitabe vardır. Bunlardan tarihi pontus devrinden kaldığı anlaşılan ve yabancıların askerî hatlara girmemelerini ihbar eden bir tanesi zamanla bozulmuştur. Yine civarda bir çok mezarda bulunmuştur.

(Sonu var)

Gelecek sayıda Amasya ve diğer şehirlerle Samsunu yazacağız

eden muvakkat bir göl halini alır. Memleketimizin en zengin ve kuvvetli toprağını meydane getiren bu ırmak aynı yerde bataklıkları ile bizi tehdit etmektedir. Bazan Kızılırmak [tecrübelere nazaran 10 senede bir] taşar ve bereketli mil bırakır; sular çabuk çekildiğinden bataklık yapmaz. Taşma ile verdiği zararı kuvvetli mahsul ile telâfi eder. Ayrıca bu ırmak Kunduz ormânlarından Bafrkdaki kereste fabrikasına odun nakleder.

Yeşilırmak diğerinden küçük olmakla beraber gördüğü iş az değildir. Geniş Çarşamba deltasını vücûda getiren bu ırmağın köprünün bir gözündeki su seviyesinin genişliği 44^{m}. suyun derinliği 1,56^{m}., diğer gözdeki suyun genişliği 32^{m}., derinliği de 1,66^{m}. olduğuna göre Kızılırmaktan daha derindir. En kurak zamanda saniyede 20^{m3}. su sarf eder. Bu su sarfiyatiyle 40,000 hektar arazi sulanabilir. Suyun seviyesi toprak seviyesinde sağ kıyıda 5,5^{m}, sol kıyıda 9^{m}. alçaktır. Irmak üstünde altı düz kayıklar işliyebilir. Bilhassa Çarşamba ile Ayvacık arasında daha çok işliyen bu kayıklara «Limbo» diyorlar. Suların yüksek olduğu mevsimlede her kayık 3—12 ton yük taşıyabilmektedir. Rejimi pek de muntazam olmıyan Yeşilırmak hemen her yıl taşar, geniş yatağına yayılır. Fakat bu taşma daha ziyade kendisini denize yakın yerlerle metrûk yatakta gösterir ve buraları doldurarak civar arazi seviyesine çıkartmaktadır.

Bu iki mühim akar sudan başka Kürtün, Mert ve Aptal dereleri ve bunlarında çapları nisbetinde oynadıkları rolleri gözden geçirmek istersek görürüzki umumiyetle Güney—Kuzey istikametinde akan bu sular pek uzun olmayıp ancak 30—50 km. kadardırlrar.

Doğuda ve Matusyon çiftliği civarında denize karışan Kürtün deresi aşağı mecrasında tekne şeklinde bir vadi meydana getirmiş aynı zamanda kendine has bir faaliyetle önünde henüz rüşeym halinde bir deltacık meydana getirmeğe muvaffak olmuştur. Debisi zayıf ve rejimi muntazam olmıyan Kürtün deresi bazı yerlerinde vadi kaynakları ve bazı yerlerinde de değirmenleri döndürmekle hizmetini ikmal etmiş olur.

Mert ırmağına gelince; bu da koşu yerinde dökuntülerini yığarak tekne şeklindeki vadisi içinden akar ve mezbahanın yanında denize karışır. Yazın küçük yatağına çekilip menderesler çizen Mert ve Kürtün dereleri gençliklerinde aktıkları yatak seviyesini aşındırarak bugün sağında ve solunda dereye doğru meyilli «Taraça» dediğimiz bir çok köylerin kondukları düzlükleri meydana getirmişlerdir.

Mert ırmağı açtığı vadi sayesinde İçanadolu ile Karadenizi bağlıyan önemli bir ticaret yoluna geçit vermiş olmakla değeri diğerlerinden fazladır. Birçok yerlerde araziyi sulayan Mert (bazı hartalarla Murat) suyu mansabına 2—3 km. yakın bir yerde ve deniz seviyesinden 4^{m}. yükseklikte şehrimizin içme suyunu (*) temineden bir tesisatla şehrin bu mühim ihtiyacına da yardım eder.

Göllerimiz : Lâdik, Çarşamba ve Bafra diye üç bölgede toplanırsa da bunlardan Çarşamba ve Bafra gölleri menşe itibariyle aynı, fakat Lâdik gölü bunlardan ayrıdır.

Batıda Bafra gölleri ile doğudaki Çarşamba gölleri menşe itibariyle Kızılırmak ve Yeşilırmak gibi iki büyük akar suyun getirip yığdığı alüviyon toprakları suyu geçirdiklerinden yer yer maydana gelen küvetleri kenarlarından sızan sularla beslenerek durgun sular halinde ve bu akar suların rejimiyle mütenasip olarak beslenirler. Umumiyetle »Delta gölleri» denilen fakat Karadeniz bölgesin de «Liman gölleri» adını taşıyan bu göllerin husulüne deniz hareketleri de yardım etmişlerdir. Filhakika, vaktile kara içine sokulmuş koylardan başka birşey olmıyan mezkûr göller rüzgâr ve akıntıların tesiriyle kıyı okları (yani dökuntülerin akıntı ve rüzgârla uzayan kum yığınları] ile kapanarak hapsolmuşlardır. Bunlardan bazıları gerek şiddetli fırtınalar ve gerekse köylülerin müdahalesiyle denizle birleşmişlerdir. Bundan dolayı bu çeşit göllerin suları acımtıraktır.

Bafra gölleri, batıdan doğuya doğru [Karaboğaz, Tuzgölü, Liman gölü, Balık gölü] adlarını taşırlar. Buna mukabil Çarşamba gölleri ise batıdan doğuya [Kocagöl, Akarcık, Dumanlı, Kargalı ve Semenlik namlariyle kıyı boyunca sıralanırlar. Her iki bölgenin en büyük gölü «Balık gölü»dür. Müşterek menşee sahip olan bu iki bölge gölleri faydalanmamız itibariyle de şu müşterek vasıfları taşırlar.

a] Bu göllerin derinliği umumiyetle azdır,
b] Beslenme akarsuların beslenme tarzına bağlıdır,
c] Bütün bu göller balıkcılık bakımından faydalıdırlar.

Gerek Çarşamba ve gerekse Bafra göllerinde Kızıl kanat, Çapak, Akbalık, Sazan, Kefal, İfterina gibi çeşitli balık avlanmaktadır.

Neticede diyebiliriz ki, her ne kadar akar ve durgun sularımızdan tam olarak istifade imkânlarına malik değilsek te [meselâ nakliyat ve elektrik istihsali gibi] bunlardan faydalanma azımsanacak derecede değildir.

Bununla beraber suların aksi tesirlerine [taşmaları önleme, bataklıkları kurutma faaliyetinin hızlandığı bu son yıllarda, bu tabiat kuvvetlerinin menfi tesirlerinden uzak kaldıkça pek yakın bir istikbalde bu kuvvetlerden daha büyük faydalar sağlıyacağımız bedihîdir.

(*) İçme sularımız hakkındaki tetkiklerimiz gelecek sayıda intişar edecektir. **M. K.**

ISTIRAP

Engin hulyalarım bir güneş gibi
Karanlık ufkumda doğmadan battı,
Ömrümün aldanmak oldu nasibi
Gönlümü hergün bir acı kanattı..

Beni ümitsizlik etti ah! harap,
Genç yaşta nasibim hicranla serap,
Ne günahım vardı? büküldü belim;
Bu nasıl kitaptır, bu nasıl mihrap?..

Ateşler içinde yanıyor başım
Garibim, şu kara bahtım yoldaşım,
Kimsesizliğime gam yemiyorum;
Başımı koymağa yok bir taşım..

Yolum dumanlarla, sislerle dolu,
Fark edemez oldum sağı ve soulu,
Beni güldürmedin kahbe dünyada
Kırıldı neş'emin kanadı, kolu.

Varlığım bir hiçmiş şimdi anladım
Sürüklenecektir boşlukta adım,
Hayatım rüyaymış, masalmış demek
Zamanla silinip gidecek yadım.

Ruhumda yıkılan dağlar ağlasın,
Uğrunda öldüğüm o yar ağlasın,
Kalbimde yıkayıp göz yaşlarımla
Aşkımı gömdüğüm mezar ağlasın!..

M. Şükrü Fırat

Vezirköprü Tarihçesi

III

23 Nisan İlkokul öğretmeni
Fuad PINARDAĞ

Evliya Çelebi seyahatnamesi «cilt 2. sahife 399=403 :»

«Evsafı Kale—i—Koca: [Kocakaya—Eğrikale] namile meşhur bir püştei bülendin üstünde küçük bir kaledir, ama gayet sarp bir kalei istivadır. Bürc—ü—barûları hep yedi kudretle mebnidir, yekpare kayadandır. Kaleye urûç etmiye bir râhı ve bir bâbı vardır. Gayri yerden çıkılmak ihtimali yoktur. Bürc—ü—dendanları nadirdir. Hep kesme kayalardır. Nice kere Karayazıcıoğlu, Saidarap, Kalenderoğlu, nam Celâliler muhasara edip bir taraftan zaferyab olmıya kadir değillerdir. Bunu Âli Danişmendiden Melik gazi, Rumların destinden kahr ile alıp sonra Yıldırım Hanın eline girmiştir. Lâkin bânisi malumum değil, Köprü kazası nevahisindendir. Derunu kalede ikiyüz kadar neferat haneleri, dizdarı, yüzelli kadar neferatı vardır. Bir camii, su sahrıncı, gulâl anbarları, yedi—sekiz aded hurda topları, miktarı kâfi cephaneleri vardır. Hamamı vesair imâratı yoktur. Lâkin birkaç dükkânları vardır. Cümle halkı çam ağacından BODUÇ yaparlar. Türkçede emzikli bardaklara Boduç derler.

Çögür, tanbura, ravza, kara düze, şarkı, yonka nam sazları yaparak kâr ederler. Ehli hevâ, ehli saz, ekserisi binamaz Etrâk halkıdır.

Buradan da kalkıp mamur karyeler geçerek Köprü kasabasına gelip Hacı Yusuf ağa hanesine misafir olduk.

Evsafı Kalei şehri Köprü: Taşan dağının dâmeninde dereli, tepeli yerde olup iki canibinden nehir cereyan eder. Müreba—u--şşekil taş bina bir kale—i—rânadır. Nehirlerinden birine [Boğaköy suyu] derler. Şehrin dibinden cereyan eder. Bir nehri, bir saat baid olup Istavalz derler.

Şehir bu iki nehrin ortasındadır. Bu nehirler taşdıkları vakıt Köprü sahrasını gark ederler. Bu nehirler Tavşan dağından gelip Istavlazdan ağaç cisri azîm ile ubûr olunduğu için Köprü Şehri derler. Gayet musanna, çam direklerinden yapılmış cisri garibtir. Amalika asrında bu şehre [ŞİN] kalesi derlerdi. Çünkü lisanı Amalikada Şin, köprü demektir. Cisri, Hazreti Risalet mütevellid oldukta münhedim olup sonra haşebden bina etmişlerdir. İşte bu köprüden geçen iki nehir Köprü şehrinden aşağı cereyan ederek Çelteklik nam mahalde Kızılırmak Bafra nehri azîmine dökülürler. Bu kalenin ilk banisi mülkü Amalikadandır. Sonra Trabzon tekfurunun elinden Âli Dânişmendiden Melik Gazi feth edip sonra Yıldırım Bayezit han bunu emân ile feth etmiştir. Hâlen Amasya Haki hükmünde nısfı ziamettir. Nısfı Tokat hâkimi su başılığıdır. Her bir şeyi anın zîri tasarrufundadır. Üç yüz akça pâyeli şerif kazadır. Yüzkırk pâre köyü, nevahisi vardır. Ezcümle Yozgat köyü bin haneli kasabadır. Köprüye bir saattır. Eski medeniyet âsarı bâkiyesi görülür. Hamam enkazı bile vardır. Bahçe köyü, şehrin kıblesinde Duyan köyü, Akdiye köyü, Akviran, Hasan ağanındır. Oran köy, Hamamcıoğlunundur. Kadısına senevî yedinbin kuruş olur. Şeyhülislâmı, nakibi Kethüda yeri, yeniçeri serdarı, muhtesibi, nâibi vardır. Amma İç il olduğundan kale dizdarı, ve neferatı yoktur. Lâkin Karayazıcı ve Saidarab nâm Celâliler Eğri kalesi gazasında münhedip olup firar ettiklerinden bu şehri anlardan halâs için Taşkaleye muttasıl bir kat Toprakkale bina etmişlerdir. İki kalenin cümle dört kapısı vardır. Çarşı ve pazarı taşra varuştadır. Şehrin Derûn ve birûnunda kiremitli tahtanî ve fevkanî kârgir bina, balâsı meşe tahtasile bina edilmiş altıbin kadar hane vardır. Tahtasının iç ve dışına beyaz kireç sıvadıklarından inci misâl bərk urur bir şehri müzeyyendir. Kış çok olduğundan evlerinin bacaları beyaz minare gibi serâmed külahlı evcâc Dükeşler varki bir diyarda öyle musanna bacalar yoktur, Şehre gayet zib—ü—zinet vermiş cümle kıp kırmızı kiremitlerle mestûr bir şehri mamurdur. Taşkalede Elmacı Yusuf ağaki [Köprülünün babasıdır.] Sarayı, Köprülü Mehmed paşa sarayı Müezzin zade sarayı, Küçük Mehmed ağa sarayı, Hasan ağa sarayı Kıbleli ve Duracan çavuş sarayıdır. Yiğirmi mahalle, onbir hutbedir. Taşkalede Hacı Yusuf ağa camii, havuz ve şadırvanlı, bir minareli, has resas ile mestur camii cediddir. Eski cami dahi kurşunludur. Mahkeme camii tahta minarelidir. Mahkemesi çarşı içinde dir. Şeyhi ekber tekyesi, Kadirî, Halvetî tekyeleri meşhur tekyelerindendir. Onbir hanı vardır. Hacı Yusuf ağa hanı Hacı İsa hanı, imaret hanı meşhurlarındandır. İki imaret Darülitamı vardır. Ülema ve meşayih ve Talibi ulûmu çoktur. Kırksekiz mektebi sıbyanı vardır. Hacı Yusuf ağanın mektebi kurşunlu evkafı azîmdir. Hamamlarından Hacı Yusuf ağa hamamı, meşhurdur. Toprakkaleden taşra çifte hamam Ahmet paşanındır. Eski cami kurbinde eski hamamda şöhretlidirler. Bin aded dükkânı vardır. Çarköşe, kârgir bina dört kapılı metin bir bedestanı vardır. Hacı Yusuf ağa bu şehrin ihyasına sebep olup yetmiş aded hayrat ve hasenat yapmıştır. Bu bedestan da anın hayratıdır. Bu şehrin dabağhanesinden mükellef ve müzeyyen çarşı yoktur. Şehir kenarında olmakla her gèce kandillerle dükkânları tezyin ve çirağan ederler. Mahsulât ve mekûlatından armut, üzümü, penbe bez ve iplikli mavi bezi meşhurdur. İskelesi Karadeniz sahilinde : Bafra ve Sinoptur. Araları bir konaktır. Buna karib beş saat yerde Erdoğan kalesi vardır.

Evsafı Kalei Erdoğan: Yalçın ve kesme kaya üzere sekizyüz kayadan nerdüban ile urûç olunur. Beni Âdemden başka bir mahlûk urûç edemez. Kıbleye nâzir bir demir kapısı vardır. Kalenin zirvei bâlası eğrice kayadır. Gören anı münhedim olacak zan eder. Bunu Rumlardan, Niksar fâtihi Melik Gazi fethedip bâdehu Yıldırım Hanın eline geçmiştir. Bu kale lisanı tarihte «Seddi Türen» namile meşhurdur. Hala derunu kalede yüzelli mikdarı hanesi, bir camii, ve su sahrınçları, buğday anbarları vardır. Köprü halkının mahzenları olup cümle zi kıymet şeyleri burada mahfuzdur. Köprülülerin eşyasının bir kısmı da Kucakalesinde saklıdır. Dizdarı, kırksekiz kale neferatı bu hendeğe memurdurlar. Kapu-

sının bir asma köprüsü vardır. Her gece o köprüyü makaralarla kaldırırlar. Kale, Celâlî ve Cemaliden emin olur. Aşağıda Kızılırmak kenarında bağları çoktur. Bu kale dahi Köprülü kazasının nahiyesidir.

Buradan canibi garbe 6 saat giderek Göl nahiyesine geldik. Zeytun kazasında mamur bir karyedir. Camii, hanı, hamamı ve birkaç dükkânı vardır. Buradan 6 saatte Soruk kalesine vardık Zeytun kazasında mamur karyedir. Buradan 6 saatte Kunduz yaylasını aşıp Zeytin kazasına geldik. Amasya sancağı hakinde ikibin haneli cami, han ve hamam, mektebi sibyanı, çarşı ve pazarı Âyan ve eşrafı ferevan bir kasabai Abâdandır. Bağ ve bahçelerine nihayet olmayıp uyûnu cariyeleri revândır. Buradan kalkıp 6 saatte Kargı kasabasına geldik. Çankırı su başılığı hakinde altıyüz haneli, bağlı ve bahçeli cami, han ve hamamı, bir kaç dükkânlı kasabadır, Buradan kalkıp 6 saatte Tosya şehri mamuruna geldik. Evsafı sebkat etmiştir. Burada bir gün mihman olup onbir pür silâh levend bulduk. Tekrar Merzifon'a doğru avdet ederek üçüncü günde Köprü şehrine dahil olduk. Şehir içinde azim bir gulgule ve velveleye rast geldik. Meğer Köprülü Mehmed paşaya Astane tarafından Vardar Ali paşa celâlisi üzerine gitmeğe ferman gelmiş.

Halk : [Bu kış kıyamette kanda gidelim. Nasıl kan içinde kalalım.] diye azîm güftüğü ederler.

Buradan da kalkıp yine kıbleye 6 saat giderek Beyuran köyüne geldik. Taşandağ dibinde mamur bir köydür. Evelce de burada mihman olmuştuk.

1306 tarihinde Sivas valisi Memduh paşanın zamanında çıkarılan vilâyet salnamesinde:

"KÖPRÜ KAZASI = Livanın canibi şimalinde vaki merkezi kaza olan köprü kasabası merkezi livaya (ozaman Amasya mutasarrıflığına bağlı) 12 saattir. Bu kasabada altı han, beş hamam, beşyüz kırksekiz dükkân ve magaza ve altı medrese ve bir mekteb—i rüşdî, bir hükümet konağı ve maa kasaba kazada yüzyetmiş dokuz cami ve mescit, yüzseksen dokuz İslâm ve dört hıristiyan mektepleri vardır. Kazayı mezkûr sekiz nahiye ikiyüz iki karye ve beşbin dokuzyüz elli hane, ve onaltı bin ikiyüz onbeş İslâm ve bin üçyüz doksan dokuz hıristiyan nüfusunu muhtevi olup bunlardan başka kazayı mezkûrda iki yüz otuz beş hanede bin onbir nüfusu muhacirini cedide meskûndur. DAĞTAŞAN ve KUNDUZ namile iki orman olarak hatab ve kerste sarfolunur.

Cins hayvanattan esb, ester, himar, karasığır, koyun, keçi, manda bulunur. İstavlaz ve Uluçay namlarile iki nehir cereyan eder. Kasabaya üç saat mesafede Göllüalan karyesi pişgâhında yarım dönümlük, on saat mesafede Göl-bil nam mahalde dört dönümlük batak bir göl vardır.

Kazayı mezburda 330.465 dönümlük 37.379 arazi bulunup hınta, şair, hububatı saire, ve penpe, kavun, karpuz, elma, armut, şeftali, erik, dut, sebze yetiştirir. Kuvvei inbatiyesi birden ona kadardır.

Mamulâtı sınaiyesi : Gön, sahtiyen, meşin, çuval, kilim gibi şeylerden ibarettir. Pazartesi günleri hafta pazarı kurulup ahzüita olunur. Sahife «219-220»

[BİTMEDİ]

Canik Atları

Mümtaz Ünal
Veteriner Müdürü

İnsanın en büyük yardımcısı ve medeniyetin gelişmesinde en faydalı hayvan olan atı Türkler Asyadan Anadoluya ve Avrupa içlerine götürüp yaymıştır. Türk at sırtında kıt'alar dolaşmış ve fütuhatlar kazanarak meşhur olmuştur.

Tarih boyunca Türk milletinin atçılığa ne kadar önem verdiğini mevcut vesikalar isbat ediyor.

Türk ordusu süvarilerinin şecaat ve kudreti hakkında tarihçi (Gibo) sahife 634 «iki rum, biri Anadolu'da diğeri Rumelide İmparator aleyhine isyan etti. Anadoluda Antakyalı „Botonyad„ 740 da İznik şehrini makarrı hükümet ittihaz etmiş olan Süleyman beye müracaat etti. Süleyman bey Botonyad'ı iltizam etti. Botonyad askerile beraber Antakyadan İznike geldi. Süleyman beyle birlikte İstanbula hareket ettiler. Üsküdarda Süleyman beye bir ziyafet verdi. Süleyman beyden aldığı iki bin Türk süvarisinin şecaat ve cesareti sayesinde rakibi Biriyetosu mağlup ve esir etti.

Türk atlıları o devirde cihanın en mükemmel atlarına maliktiler, süvrilikte pek büyük kudret gösterirlerdi» diyor.

Bir arab edibi de diyorki, «Türkler at sahibi ve süvaridirler. Bir kâtip yaprakları nekadar kolay çevirirse, Türkler de düşmanı o kadar kolay çevirir ve perişan eder, pusu, talia ve dimdar bunlardandır. Türk ancak gazvelerde tecrübe ettiği, yanından at geçirmiyen atı saklar. Türk baytar ve süvaridir. Başkalarile beraber yola giden Türkler, eğer yoldaşları on mil tahammül ederse Türk mutlak 20 mil mesafe alır. Uçan, kaçan ne varsa avlamak için sağa, sola ve dağ tepelerine çıkarlar. Türk vücudunun at üstünde ağırlığı yoktur. Bizim süvariler (arablar) önlerinde hiçbir şey görmedikleri halde o arkadan gelecek şeyleri de bilir. Süvarisi nazarında biz arablar (av) kendisi (arslan) ve atı da (ceylan) dır. Elleri bağlı olduğu halde bir türkü kuyuya atınız, hilekârlık etmeden kurtulacaktır. Bir gün bir yolun kenarında yüz Türk süvarisi, solda diğer kavimlardan yüz süvari halife Memunun gelmesini bekliyorlardı, gün yarı olmuştu, sıcak çoğalmıştı, Halife gelinceye kadar soldaki süvariler arasında üç kişiden madası yere inip dinlenmeğe mecbur kaldılar, Türklerden ise yalnız üç kişi yere indi.

Bir defa da Bağdad dışında Horasani ve bedevî bir yığın süvari görmüştüm. Bunlar firar eden bir atın arkasından koşuyor ve onu tutamıyorlardı, hepsi cins ve terbiyeli atlar üstünde idiler. Öteden lâğır bir ata binmiş bir Türk göründü, hepsi onunla eğlenmeğe başladılar. Türk, boyunun kısalığı, hayvanın zebunluğuna rağmen kaçan atı tuttu, getirip sahibine verdi, onların

ne Atasına, ne de duasına bakmadı, bir hizmet yapmış gibi gururda duy·madı, yoluna gitti.)

İşte bu tarihi akınlarda Anadoluda kökleşen at nesli Devletin bakasında, futuhatında en mühim amil olduğu ci·hetle hemen her vilâyette haralar ku rulmuş süvarilik başta olmak üzere yarış ve çift ve koşum tipleri yetişti·rilmiştir. En mümeyyiz olanlar Arab, Çukurova, Uzunyayla, Hımıs kolu kısası ve Canik atlarıdır.

Arab : Coğrafi tevzii pek geniştir, Irak, Suriye, Yemen mükemmellerini Diyarbakır, Urfa, Mardin kitle ve ka·met itibarile daha küçük kabilelerini ihtiva eder. Anadolunun hemen her vilâyetinde şahıslar elinde bazı aygır ve kısraklar var ise de yetiştiricilikten ziyade bir heves ve zevk yolunda bes lenmektedir.

Çukurova : Adana ve havalisine mahsustur. Arab atlarile yerli atlarının tesalübü mahsulüdür. Kalın kemikli, mütehammil hayvanlardır.

Uzunyayla : Sıvas ve Kayseri vilâ·yetleri arasındaki Çerkesler elinde ye·tişirilmekte olup, onbeş senedenberi Devletin Nonyüs ırkile müdahelesi sayesinde memlekette hakiki bir koşum ve ağır süvarî tipi vücuda gelmiş ve çok velut bir kaynak halini almıştır.

Hınıskolu kısaları : Erzurum, Do·ğubayezit, Bingöl arasında Acem ve yerli atları tesalübünün arabla ıslahından müteşekkil akasırulhutut, adeli ve mü·tehammil binek atlarıdır. Çok çevik ve seri değildirler. Daha büyükleri koşuma pek elverişlidir.

Bunlardan Canik atları: Tahammülü, çevikliği itibarile arabı pek andırır. Yal·nız cesametçe ondan küçüktür. Urfa, Ha·lep ve havalisi için her sene gelen at tacirlerinin Canik'ten 500—700 kısrak satın alırlardı. Bu birinci büyük harpten bir kaç sene öncesine kadar devam et·mişti. Canik atlarının rehvanlığı ayrıca makbul bir vasıf addedilirdi. Fakat bu yürüyüş ayakların pek çabuk bozulma·sına sebep olduğundan hayvanlar hesa·bına zararlı telakki edilmelidir.

Samsun'un inkişafa çok müsait olan bu kıymetli varlığını vakit vakit geniş ölçüde ele almak gayret ve fetanetini gösteren mutlakıyet idaresi Şark serda·rı ve Fatsalı Hacı Ali paşaya, eski Osmanlı tarihinde atçılık bakımından büyük kıymet ifade eden Samsun atcı·lığını ihya ve teksir vazifesi verilmiş ve bu sayede Bafra havalisinde atcılık oldukça genişlemişti. Emenli civarında harasını kurmuş, Kızılırmağın sağında ahurcuk mevkiinde ahırlarını inşa et·mişti. Fakat paşanın bazı harekâtı saraya isyan şeklinde aksettirilmiş ol·duğundan korkarak Kırıma kaçmış ve sonraları affa uğrıyarak tekrar dön·müştür. Ahfadından Tayyar, Battal ve Memiş paşalar gelmiş ve bu gayeyi kovalamıştır.

Hamit zamanında Türkiyede ordu ihtiyacını karşılamak niyetiyle yer yer haralar teşkil edilmekte olduğundan haralar idaresinin başında bulunan Muzaffer paşa Samsun vilâyeti içinde Çorak mıntakasını çok beğenmiş ve bir heyetle tetkik ederek geniş ölçüde bir hara tesisini kararlaştırmıştı. Fakat Cebelilübnana mutasarrıf olarak nakli hasebile bu iş de tahakkuk edememişti.

Canik atcılığı yerli halk elinde idi. Yüzlerce kısrağı ihtiva eden birkaç yüz ılgı büyük bir varlık temin etmek·te idi. Canik atları küçük asya atının bu mıntakaya mahsus variyasiyonudur. Umumiyetle asabî, mukavim ve haya·tını daima şahsî mücadelesile kazan·mağa alışmış, yaz, kış açıkta yaşamış olduğundan uzun yürüyüşlerden sonra ter kurutmak vesaire gibi ihtimama muhtaç olmaksızın kendini muhafaza edebilmektedir.. Uzun müddet susuzluğa ve hatta noksan gıdaya mütehammil·dir. Açıkta kalmaktan müteessir olmaz, ordu içinde aranılan bu en makbul vasıflar memleketimizde yalnız bu hay·vanda idi.

Morfolojisi : Cidago ekseriya gayri adelî, yarı mütebariz, bazen ince, dar, nadiren de his edilmiyecek derecede muhaddep, ihtiyarlarında pek çukur·laşmıştır.

Bel nahiyesi : kısa, adeli ve metin·dir. Bu hayvanların bellerinin kısalığı bilhassa en mühim vasıflarındandır. Rahvanlığı bellerinin kuvvetli oluşun·dan ileri gelir.

Göğüs : dar umumiyetle adeli ve nadiren geniştir.

Karın : Uzun ve daimî surette otla tagaddisinden dolayı sarkıktır. Sağrı düşük ve geniştir. Elma sağrılıları da vardır. Yavruculuk bakımından sağrısı müşekkel ve muvafıktır.

Kuyruk : Uzun ve kesif eş'arlıdır. Sağrı ile irtikâzı mutavassıttır, göste·rişlidir.

Ayaklar : Kısa ve kuvvetli, kemik·ler pek iyi teşekkül etmiş, incik kalın·lığı gayet muvafık, mafsallar kuvvetli, geniş ve temiz.

Tırnaklar : Koyu renkli mukavim bir nesce maliktir.

Uzun müddet nalsız binildiği halde yolların sertliğine mukavemet edebilir·ler, yeleler uzundur bazan bir metro tulünde yeleye malik olanlar vardır. Amudiyet muntazamdır.

Umumiyetle bineğe elverişli olup mekkâri, koşum ve makineli tüfek koşum hizmetine de muvafıktırlar.

Anadoluda yer yer yetiştirilip her bir ırkı nevinin en mükemmel vasıf·larile temayüz eden atcılığın Cumhuri yete intikal eden durumu çok elem verici mahiyette idi.

Tereddinin sebebleri :

1 — Hayvancılık aleyhine ziraatın genişlemesi,
2 — Muharebe ve seferberlikler,
3 — Asayişsizlik,
4 — Gıdasızlık,
5 — İhraç menbalarının gaib olması,
6 — Hara ve çiftliklerin bozulması,
7 — Adî ve sarî hastalıklar,
8 — Yetiştiriciliğe yardım etmemek,

Hayvancılık ziraatın ayrılık kabul etmez bir rüknüdür. Ziraat hayvanın gübre sinden kuvvetini alır ve işini de tama mile ona yüklemek zaruretindedir. Bundan istiğna ettiği andan itibaren alacağı mahsulün kemiyet ve keyfiyeti azalır.

Dünyaya makinecilikte nümune olan Amerikada 22 milyon at vardır ziraatın pek mühim kısmı atın kuvvetile yürü·tülmektedir.

İngilizler, Macarlar atcılıkta dünya·ya örnektirler. Hatta başlı başına bir sanayi memleketi tanınan Almanyada dört milyon at ziraat işlerinde çalış·maktadır.

Muharebe ve Seferberlikler : Şuur·suzcasına damızlıklara varıncıya kadar en iyi atları toplamak suretile neslin türemesine, gayret ve hevesine engel teşkil edilmiştir.

Bu tereddi pek kısa bir zamanda vukubulmuştur. 313 Yunan harbi te·mamen atla yapılmışken Balkan harbi nakliyatında sığıra da iş verilmiş, bi·rinci büyük harp at, sığır, deve, eşek ile yürütülmüş ve İstiklâl harbinde ise iş insan sırtına bile intikal etmişti.

Cumhuriyet idaresi ve şükranla

kayde borçluyuz ki, çok temkinli Cumhurreisi İnönü ve çok ihatalı Başvekili bütün bu tereddi amillerini ortadan kaldırarak eski Türk atçılığına yetiş mek yolunda çok esaslı ve ileri ham leler yapmıştır. Avrupanın yetiştirici memleketlerini bile bu gün kıskandıracak vasıfta at yetiştiren Karacabey Harası, Eskişehir ve havalisi ziraatını ihyaya muvaffak olan Çifteler, Arab atının en mükemmel nümunelerini iftihara değer bir başarile yetiştiren Sultansuyu, Çukurova, Konya haraları sığırcılığı islâh için Göle, İnanlı Kazova müesseseleri bunlardan başka yer yer koyunculuk, sığırcılık, domuzculuk kurumları ve ayrıca her vilâyetin hususî aygır depoları hayvancılık islahı yolunda muvaffakıyet arzeden nümunelerdir.

Samsuna gelince : Bu vilâyetin bünyesinde malum ve meşhud olan yetiştiricilik kaynağını, zamanın binbir zorluğuna rağmen ihyada zaruret gören Ziraat Vekili Bay Şevket Raşit Hatipoğlu bütün Kardeniz mıntakasına şamil bir yetiştiricilik gayesini gütmek üzere Karaköy çiftliğine el koymuştur.

Vali Bay Rüknüddin Nasuhioğlu'nun da değerli yardımları ve teşebbüslerile istimlâkine başlanan bu yerde şu bir iki ay içinde tesisata başlanacak ve damızlıklar getirilerek faaliyete geçilecektir.

İkiyüz elli aygır ve bin inek kadrosile mesaisi programlanmış olan bu teşekkül sayesinde Samsun hayvancılığını ihyaya muvaffakiyet elvereceğinde şüphe yoktur.

Gelecek sayımızda «Atın» orijini ve yurd anlamında rolüne devam edeceğiz.

Vilâyetimiz Aygır deposunda beslenen damızlık safkan arap atlardan biri

Bir Hürriyet ve Cumhuriyet Kahramanı

CİCERON

Cemil Sena Ongun

Ciceron, yalnız çok büyük bir hatip olduğu için değil yurdun, hakkın ve hakikatın müdafaasında, hayatını feda edecek kadar kahramanca bir cesarete malik olduğu için de Yunan hatibi Demostene'le beraber anılması icabeden büyüklerden biridir.

Bu zat milâttan 170 yıl evvel, İtalyanın küçük bir şehri olan Arpinum'de doğmuştur. Bu şehir Napoli civarındadır. Daha pek genç iken çalışmaya karşı büyük bir ihtiras duymuş ve her şeyden ziyade eski Yunan hatip ve filozof ve muharrirlerini okumuştur. Yazmış ve Eski Yunancadan nekletmiş olduğu eserler, ilim ve felsefeye pek büyük hizmetler yaptığına delâlet eder.

(146) tarihlerinde Romalılar, Yunanistanı zaptettikleri zaman, kendilerinin ne kadar kaba ve barbar ruh taşıdıklarını öğrenmişlerdi. Âdeta bu yeni ve küçük tebealarının parlak dehaları karşısında hayret ve takdirle şaşırmışlar, kendi bilgisizliklerini, haprten başka hemen bütün diğer san'atlarda onlardan aşağı olduklarını anlıyarak utanmışlardı. Bu sebepten Yunanlıları inceden inceye tetkik ettiler ve o zaman içinde nasılki milâttan evvel V. inci asırda Atinalılar Perikles devrini yaşamışlarsa, Romalılar da, o devri kendi yurtlarında gerçeklendirmeğe muvaffak oldular. Bu muvaffakiyeti, genç Romalıları Yunanistana göndererek orada terbiye ettirmek suretiyle elde ettiler. Yunanistanda Romalıların terbiyesini üzerine almış olanlar daha ziyade hatiplerdi, ve bunlara rheteurs adı verilirdi. Ciceron zamanında güzel konuşmak sanatı, bir Romalı için ihmal edilemiyecek meziyetlerdendi. Zira, hitabat ve belâgat şeref kazanmanın ve halkı kendi gayesine sürüklemenin biricik vasıtası idi. Ciceron'da Atina ve Rodos'un meşhur üstatlarını ziyaret etti. Bir çok aylar onlardan ders aldı. Sonra yurduna dönerek büyük bir muvaffakiyetle avukatlığa başladı ve 35 yaşında iken kendisine çok büyük bir şöhret temin eden önemli bir davayı kabul etti:

O vakitlerde Roma cumhuriyeti, yeni zaptedilen yerlerin idaresini, Preteurs adı verilen bir takım valilere vermişti. Bu adamların çoğu aristokrat bir zümreye mensuptu. Selâhiyetleri pek genişti ve mağluplara şiddetli ve zalimane muamelede bulunurlardı. Bilhassa bunlar arasında Verres adını alan Sicilya valisi, sertlik ve merhametsizliğiyle meşhur olmuştu. Yaptığı zulüm yetişmiyormuş gibi, birde zavallı Sicilyalıları soyarak muazzam bir servet elde etmişti. Kendi selâhiyetini kullanarak vergiler ve cezalar tarh ediyor; mabetleri soyuyor, san'at eserlerini

yağma ettiriyordu. Bunun üzerine Sicilyalılar, bu vali aleyhine bir dâva açtılar ve Ciceron'u, haklarını müdafaa için avukat seçtiler. Bu vazifeyi severek kabul eden Ciceron, vali aleyhine çok yüksek ve beliğ nutuklar irat etti ki, bunlara Verrines adı verilir. Bu nutuklarla Cumhuriyeti kirleten, lekeliyen bu valinin bütün fenalıklarını teşhir etti. Kendisini müdafaa edemiyecek bir hale gelen vali, hâkimlerin kendisini ağır bir para cezasına mahkûm etmelerine rağmen bir menfaya gitmeyi tercih etti.

Bu dava, Romada mühim akisler bıraktı. Sicilya müstebidinin mağlup oluşu, Ciceron'un halk nazarında fazla sevilmesine sebep oldu Bunun için kendisi, Consul olmak üzere namzetliğini ileri sürdüğü zaman, halk onu derhal seçti. Romalılarda konsül demek kanunların tatbikine nezaret eden iki hâkim, iki şef demektir. Bunlar, bir sene için seçilir; ve bu esnada bunlar Senatoya reislik yaparlar, orduya kumanda eder ve cumhuriyetin maliyesini idare ederlerdi. Bu yüksek selâhiyetler Romalıların daima hırsını çekerdi.

Yurddaşlarının haklı olarak itimadını kazanmış olan Ciceron bu vazifeyi de büyük bir feragat ve fedakârlıkla ifa etti.. Onun idaresi zamanında, Catilina adında haris ve cüretkâr biri, hükümetin şeklini değiştirmek maksadile bir sürü suikastçı ve haydutları bir araya getirmiş, Senato'yı da vurmaya, ve Romanın bütün büyüklük ve kuvvetini temin etmiş olan eski kanun ve müesseseleri yıkmağa teşebbüs etmişti. Fakat Ciceron bu suukasdı vaktında keşf etmiş olduğundan, büyük bir enerji ile bu teşebbüsü bastırdı ve adına Catilinaires denilen meşhur nutuklarile hem servet erbabını, hem cumhuriyeti korumaya muvaffak oldu ve Catilina ile ortaklarını, hapishanelerinde boğdurdu. Bunun üzerine Romalılar Ciceron 'a «Yurdun Babası» unvanını verdiler.

Bu devir, Cicero'nun en mes'ut zamanını teşkil eder. Fakat, az sonra uğrunda o kadar çok tehlikelere girerek çalıştığı cumhuriyetin yıkıldığına şahit oldu. Bu adî bir ihtiras ve Catilina nev'inden bir adamın tesirile olmadı. Belki Jules Sezar diktatör olmuştu. Yani bütün devleti yalnız kendi reyile idare etmeye kalkışmıştı. Fakat bu adam, hürriyet ve cumhuriyete bir nevi ihanet olan bu idare sistemine rağmen, Romalılara barışı, saadet ve hürriyeti getirmişti. Bizzat diktatörlüğe taraftar olmıyan Ciceron bile, büyük bir itidalle Sezar lehinde nutuklar irat etmişti.

Fakat Sezar'ın milâddan evvel (44) yılında katledilmesi üzerine, senelerce hükûmet işlerinden uzaklaşarak felsefi eserler ve kanunlar yazmakla vakıt geçirmiş olan Ciceron yeniden sahneye çıktı. Ve yine eski cumhuriyeti tesis etmek, salâhiyetini Senato'ya vermek ve Consullüğü ihya etmek istedi. Ne yazık ki onun bu teşebbüsleri esnasında vaktile Sezar'ın yaveri olan Antoine diktatör olmaya kalkıştığından bu sefer Ciceron onun aleyhine şiddetli nutuklar vermeye mecbur oldu. Bu nutuklar o kadar ateşin idiler ki, tarih onların da, Dempstene'nin Makedonya kıralı aleyhine verdiği nutuklara âlem olan Philippiques adıyle anmaktadır.

Yalnız bu emekler hep boşa gitmiştir. Çünk, Romalılar Jules Sezar'ın idaresinde iken hürriyet aşkını gayb etmiş, ve bir adamın idaresine alışmışlardı.

Üstelik Antoine, Sezar'ın yeni ölüp iktidar mevkiini elde etmek istiyen Octave le birleşmişti. Bu iki ortak düşmanlarından kurtulabilmek için onları mahvetmeye karar vermişlerdi. Octave daha evvelce, Ciceron'a «babam, efendim» unvanını verirken Antoine'ın ittihamları ve iftiraları karşısında alçakça sükût etti ve onu müdafaa etmedi. Ciceron, hayatının tehlikede olduğunu görünce kaçmaya teşebbüs etti. Fakat yakalanması için gönderilen askerler, kendisine yetiştiler; o hiç şikâyet etmeden boynunu katillere uzattı. Onlar da vadedilen mükâfatı almak için kestikleri bu asil başı, Romaya götürdüler. Rivayete göre Antoine'nin karısı, bu kesik ve kanlı başın dudaklarına «dilini tutmıyanın cezası budur» diyerek bir iğne batırmış ve kocasının intikamını o da bu suretle almıştır. (Milâddan evvel 43)

Büyük hatibin başı, daha sonra üzerinde Romalıların haklarını büyük bir belâgatle müdafaa ettiği halk kürsüsüne mıhlanmıştır.

Bir lâtin muharriri olan Quintilien, onu «bu namuslu adam, konuşma sanatında mahirdi» diye vasıflandırır. Ciceron ise, yalnız güzel söz söylemiye değil, iyi bir yurddaş, hürriyetin ve hakkın kuvvetli bir müdafii ve kanunlara en candan hizmet etmiş olan bir büyük adamdı.

Kadın sözü

Kadın sözü tıpkı olgun gül yapraklarına benzer.. Bir gül ki, kokusu cezp etmek hassasına maliktir.

Size yapılan vaitler bütün hayallerinizi ince ve güzel şekillerle süsler.. Ve siz, o zaman çocukken rüyalarınızda gördüğünüz saf ve temiz yüzlü meleklerle karşılaştığınızı zannedersiniz

Kadın, saf ve masum bakışlarıyle size bu duygularınızı yaşatır. Sakın.. sakın inanmayın.. Çünkü kadın sözü tıpkı olgun gül yapraklarına benzer.

Ve siz onun vaitlerle dolu, kulaklarınızda çınlıyan sesini çocukken rüyalarınızda gördüğünüz meleklerin sesine benzetirsiniz. Evet bu kadın sesidir. Bu, ses kulaklarınıza yepyeni bir musikinin tatlı ihtizazlarıyle çınlar ve dalgalana dalgalana kalbinize akar; çünkü o zaman bu ses vezin ve kafiyesi maharetle tertip edilmiş güzel ve ahenktar bir şiir gibidir.

Bir şiirdir ki : kulaklarınıza hoş gelir.. Hepsi bu kadar.

Bir musikidir ki : aşk fısıltılarına benzer... ve daha doğrusu kadın sözü tıpkı olgun gül yapraklarına benzer... ve o gül yaprakları ki, ufak bir sarsıntıdan çamurlara dökülürler.

A. S.

Bafra Köylerinde Söylenen Bir Kaç Deyim

Sadık Karaöz
Lise Talebesi

Uç aylık yaz tatili bana köy hayatının en tatlı zevklerinden birini verdi. Temiz havası, temiz suyu, ve şirin insanları cana o kadar yakınki, şehrin gürültüsünden yorulan dimağlar ancak burada dinlenebilir.

İnsan şehirden azıcık uzaklaşsa, daima eski atalarımızın hatıralarile karşılaşıyor. An'aneleri, adetleri, efsaneleri ve bilhassa dilleri bize iftihar verecek, öğünebileceğimiz güzelliklerle dolu.

İşte Bafra ve Bafranın bazı köylerinde hâlâ konuşulan kelimelerden bir kaçı:

Abu = Anne, ayrıca bu kelimeyi köylerde erkekler kendinden büyük kadınları çağırmada kullanırlar.

Zeklenmek = Alay etmek, karşısındaki ile eğlenmek.

Kızınmak = Kıskanmak
Sef = Yanlış
Tedirgin etmek = Hırpalamak
Geysi = Çamaşır
Nize = Kavga
Hidiri = Yâdes
Sövelmek = Ayakta durmak
Yen = İyi
Gasit = Mahsus
Ahırı = Son, bir şeyin sonu
Biti = Biraz
Golluk = Ayakyolu
Edik = Çocuk ayakkabısı
Cicik = Meme
Cücük = Civciv
Badal veya Bassak = Merdiven
Hey = Köfe
Minnoş = Fener
Cimcik = Makarna
Sakı = Hırka
Çalmaç = Pelte, Pâlize
Ciit = Çekirdek
Keşik = Sıra bekleme
Eme = Hala
Keltavuk = Hindi
Terkil = Nişanlı
Terek = Raf
Çimmek = Yıkanmak
Yumak = Yıkamak
(Geysi yumak=çamaşır yıkamak)
Fene islâh = Çok güzel
Ellem = Galiba
(Hırman boşca ellem=Harman boş galiba)
Maysımamak = Aldırmamak, takmamak
Bi elemet = Bir çok
Pin = Kümes
Hereni = Büyük kazan
Şibi = Ördek
Mırık = Domates
Sal = Amel
Aşana = Mutfak
Şeker = Nişan
(Kızın erkekle nişanlanması)
Gelinti = yabancı (başka köyden gelip o köye yerleşen adama söylenir.)
Mayışmak = düğünde yeni gelinin kırıtması

Bu kelimelerin asıllarını tetkik etmek fırsatını bulamadığımdan olduğu gibi sunuyorum.

Tütün Islâh İstasyonunun Faaliyeti

Sait Coşkun
Yüksek Ziraat Mühendisi

İnhisarlar idaresinin, tütün tohumlarının ıslâhı, cazip rengi, nefis kokusu, baha biçilmez değeri ile cihanşumul bir kıymeti olan tütünlerimizin yeknesaklaştırılması maksadile Samsun gibi önemli bir tütün bölgemizde tesis ettiği ıslah istasyonunun 13 senelik bir mesai neticesinde elde edebildiği sonunçlar kalplere ferahlık verecek bir durumdadır.

Birinci cihan harbi herşeye olduğu gibi memleket tütüncülüğüne de en mühim darbeyi indirmiş, memleket tütüncülüğünün karma karışık bir hale gelmesine sebep olmuştu. Esefle söylenebilirki bu feci boğuşmadan sonra göçmenlerle dolan yurdumuza her gelen bir tohum getirmiş ve ekmiştir. Bu zararlı hareket neticesi olarak memleketin saf ve asil tipleri melezleşmiş, bu yüzden tütünlerimiz kıymetten düşmüş, dünya pazarlarında kazandığı şöhreti de kaybetmişti.

Bu inhitatı düşünen inhisarlar idaresi derhal harekete geçmiş, tütün tohumlarının ıslahı ve memleket tütüncülüğünün yeknesaklaştırılması yolunda ciddi tedbirler almaya mecbur kalmıştır. Bu cümleden olarak 931 yılı başlarında tecrübe mahiyetinde olmak üzere Samsun'da bir tecrübe istasyonu tesis ederek teknik araştırmalara başlanmıştır. İlk senelerde tecrübeye inhisar eden bu araştırmalar iki sene gibi kısa bir zamanda feyizli semeresini vermiş, buradaki mesai tecrübe safhasından teksir sahasına intikal ettirilmiştir.

936 bidayetine kadar yalnız Samsun ve mülhakatı tütünleri üzerinde çalışan istasyon inhisarlar umum müdürlüğünün gördüğü lüzum üzerine yeniden kadrosuna aldığı mütehassıslarla takviye edilmiş yeni bir metodla faaliyete geçerek müessesenin adını (Karadeniz tütünleri ıslah istasyonu) kılışesi altında vasıflandırarak Artvin, Trabzon, Sinop ve Tokat vilâyetleri tütünlerini de faaliyet çevresi içine almıştır.

İstasyon ilk önce Samsun tütün tohumları üzerinde durmuş, Samsun'un birinci derecede tütününü yetiştiren Maden, ikinci derecede önemi haiz olan Dere, üçüncü derecede bir kıymet ifade eden Canik ve nihayet dördüncü derecede bir vasıf arz eden Evkaf oymakları tütünleri üzerinde aşağıdaki neticelere varmıştır.

Maden tütünleri: Bu oymak tülüncülüğü bir çok istihaleler geçirmiş, bu bölgenin asıl ve has bir tohumu olan Karanfilbaş maden tohumu tamamen ortadan kalkmıştı. Bu inceliği gözden kaçırmıyan istasyon bu tohumu yeniden elde ederek bunun üzerinde önemle durmuştur. Bu tohumun teksir sahasına çıkarılması bu sene kolleksiyon bahçesinden alınacak sonuca bağlıdır. Bundan başka istasyon ikinci bir maden tipini de meydana getirmiş ve bunu bugün teksir sahasına intikal ettirmiştir. Ancak: ekiciler tarafından fide yetiştirmede muvaffak olunaması yüzünden şimdiye kadar dağıtılan tohum

ların kaybolmasına sebebiyet verildiğini gören istasyon önümüzdeki yıl tohum yerine fide dağıtılma esasında durmuş tur. Bu dağıtılacak fide ile tesis edile cek örnek köylerinden toplanacak to humlar bütün Maden oymağını ihtiva eden köylere dağıtılacak ve bu oymak tütüncülüğü 946 da tam yeknesak bir hale getirilecektir.

2 -- Dere oymağı tütünleri : Esa sen yeknesak bir hal arz eden bu oy mak tütünleri de ciddi bir kontrol al tında bulundurulacaktır. Burada elde edilen en az bariz muvaffakiyet yaprak adedini, randımanı ve nefaseti artırmak olmuştur.

3 — Canik tütünleri : Bu oymakta biri sıtmasuyu denilen ve sığır dilini andıran nefis kokulu, diğeri de Gökçe. den alınıp ıslah safhasını geçirdikten sonra Kâhyalı ve Güdedi köylerine dağılan ve çok müsbet netice verdiği gerek alıcılar ve gerekse satıcılar tara fından ittifakla kabul edilen tipleri ihtiva etmektedir. Her iki tip üzerinde önemle duran istasyon bu tohumları da teksir sahasına intikal ettirmiş bulun maktadır.

4 — Evkaf tütünleri : Önemli bir muvaffakiyet de bu oymakta elde edilmiştir. 54 köyden ibaret olan be bölge tohumları baştanbaşa değiştirilmiş, koyu kırmızı renkli, sert ve acı içimli, hiçbir kıymet ifade etmiyen bu oymağın gayri mergup tohumu yerine açık sarı ve cazip renkli, tatlı içimli ve keyfiyetten yüksek bir randıman arz eden 98 Samsun menşe'ine mensup tohum ikame edilmiş, bu sayede Samsun'un dördüncü derece de tütününü yetiştiren bu havali tütünlerini maden tütünleri derecesine çıkarabilmek sonucuna varılmıştır.

5 — Gümüşhacıköy tütünleri : Karadenizin yegâne basma tütününü yetiştiren ve harmanlarımızda müstesna bir rol oynayan bu bölge tohumları dejenere olmuş, Akdamar hastalığı yaygın bir hal almış, bu durum neticesi olarak elde edilen mahsul kıymetini kaybetmişti. Bu durumla çok yakından ilgilenen istasyon aldığı direktifle teknik araştırmalarına devam etmiş ve bu araştırmalar neticesinde hakiki basma tipini arz eden ve renk, nefaset, erken yetişme kabiliyeti, hastalığa mukavemet, bilhassa koku bakımından yüksek evsafı taşıyan bir tohum elde etmiş, bu tohumu 941 yılında mevzii bir şekilde dağıtmış, müteakip senelerde de bu tevziatı umumileştirmiştir. Bu tevziat sayesindedir ki halen Gümüşhacıköy tohumları hem tek tip halinde bir tecanüs göstermekte, hem de bütün diğer havali tütünleri içinde eşsiz ve rakipsiz bir meta halini arz etmektedir.

Bütün bu sonuçlardan başka Bafra tohumları üzerinde de esaslı neticelere varılmıştır. Bu mıntakada 3 senedenberi devam eden tohum tevziatı önümüzdeki yıl daha geniş mikyasta yapılacaktır.

İstasyon, yalnız tohumlar üzerinde devam eden çalışmaların kat'i bir netice vermiyeceği esası üzerinde durarak diğer taraftan da tütüncülüğümüzün inkişafı yolunda alınması gereken tedbirleri de ihmal etmemiştir. Bu cümleden olarak en önce 935 yılında Samsun halkevinde bir (erken fide yetiştirme) kursu açmış, 4 ay devam eden kurs'da erken, sağlam, gürbüz ve hastalıksız fide yetiştirme usullerini ekicilere toprak üzerinde yaptığı tatbikatla öğretmiştir. Müteakip senelerde de Bafra, Alaçam, Balaç, Tekeköy, Gümüşhacıköy ve Tokat'ta yardım fidelikleri tesis eden istasyon fidelik yerinin nasıl hazırlanması lâzım geldiğini, metre kare yere atılacak tohum miktarını, fideliklerde sulama va bakım işlerinin ne suretle başlaması lâzım geldiğini, kapalı yastıkların faydalarını ve bilhassa hiç bir masrafa bağlı bulunmayan ve bütün sermayesi saz ile çubuktan ibaret bulunan kapanca usulü ile tesis edilen yastıkların muhassasatınını bil'amel göstermiş ve bu vadide çok müsbet neticelere varmış, fide yetiştirmede önemli bir değişikliğin meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu fideliklerden elde edilen fideler de berai teşvik ekicilere parasız olarak dağıtılmıştır.

İstasyon bir taraftan icraatıyla tütüncülüğümüzün inkişafına çalışırken diğer taraftan da neşrettiği broşürler, el afişleri ve mahalli gazeteler neşriyatıyla her iş bölümünde ekicileri ikaz etmiş, onları tenvir etmeye çalışmış, Samsun, Gümüşhacıköy, Tokat halkevlerinde konferanslar vermek suretiyle bu icraatını desteklemiştir.

Tütün hastalık ve zararları ilede çok yakından ilgilenen istasyon fideliklerde amansız tahribat yapan Danaburnu beliyesine karşı şiddetli bir savaş açmış 933—36 yıllarında hazırladığı tertibi Samsun Halkevi delaletiyle ekicilere dağıtmış, tarlada tahribat yapan agrotis, siyah çekirge (Girilü desertüs) ve emsali zararlıların imhası yolunda ekicilere daima yardımda bulunmuştur. 936 dan sonra Ziraat Vekâleti ile yapılan anlaşma neticesinde bu vazife Ziraat Vekâleti teknisiyenlerine devredilmiştir.

En son olarak da İnhisarlar umum müdürlüğü büyük fedakârlıklara katlanarak tütünün keyfiyeti üzerinde birinci derecede hüsnü tesir yapan modern kurutma hangarlarının memlekete yayılmasını temin maksadı Gümüşhacıköy, Bafra, Tokat' da birer, Niksar' da iki, Erbaa' da üç kurutma hangarı tesis etmiş, mülkiyeti idareye, hakkı intifa'ı ekicilere ait olmak üzere bu hangarları ekicilerin istifadesine terk etmiştir.

Bu faydalı teşebbüs neticesi olarak umulur ki yakın bir istikbalde her ekici bir kurutma hangarına sahip olacak ve memleket tütüncülüğü de müstehak olduğu mes'ud akibete kavuşacaktır.

Tütünlere zarar veren haşaratla müdadele

Samsun ve dolayında yaşıyan

Kelimeler

III

Kâzım DİLCİMEN

LÜME veya lime; tuğla hattâ kiremit anlamına gelir, halis Türkçe bir kelimedir. Bu kelimenin türkçe olması ihtimalini reddecek bir Türk dili kuralını hatırlıyacak okur lar bulunacaktır. Filhakika Türkçede —taklidî olanlar müstesna— (L) harfile başlıyan kelime yoktur, Eğer varsa bu kelimeler herhalde Türkçe veya Türk aslından değildir.

Hattâ Türkler bu kelimeleri yani (L) harfıyle başlıyan kelimeleri kullanmak zorunda kalırlarsa bunların başına bir sesli harf eklerler :

Bir ihtiyar kadına isnat edilerek—bunun bir Türk kuralı olduğundan habersiz— eğlenmek maksadile söylenir.

— İrecep, iremezan geliye, ilimon al irafa goy ilâzım olur.

Konumuz olan (lüme=lime); İstanbul ağzından ve dolayısıyle edebî dilimizden mehcurdur. Lâkin onun yerine kullanılan tuğla veya tuvla, Lâtince yanmış, pişmiş anlamına gelen (tegula) kelimesinden alınmıştır.

Kiremit kelimesi ise Yunanca (keramis) veya (keramidos) kelimesinden alınmadır.

Bu iki yabancı kelimeyi dilimizden atmağa kalkışırsak elimizde (kerpiç) ten başka kelime kalmıyacaktır. Bununla beraber kerpiç Rusçada tuğla karşılığı olarak, saman da kerpiç mukabilinde kullanılmakta imiş. Bunun doğru veya yanlış olması bizi pek o kadar ilgilendirmez, ve bunun doğru çıkmasiyle hiç bir Türkiyeli, bugün tamamiyle türkçeleşmiş olan tuğlayı bırakıp kerpiçi kullanalım diyemez, zira kerpiç ve samanın bizce bilinen anlamları artık değiştirilemez.

Çanak, çömlek, tuğla ve çiniye benzer ilk eserleri, insanlar, tarihten önceki neolitik yani cilâlı taş devrinde yapmışlardı. Çinde Kansu eyaletinde, Hintte Pençap bölgesinde, Afganistan, Belücistan, İran, Irak, Anadolu, Tesalya ve Mısırda görülen ilk toprak işlerinde bir benzerlik arkeologların nazarı dikkatını çekiyordu. 1904 yılında bir Amerikan ilim heyeti başında orta Asyada incelemeğe giden meşhur Raphael Pumpelly'nin (Anau) mevkiinde yaptığı kazılar, bu düğümü çözmüş ve neolotik kültürün ilk defa orta asyada doğmuş olduğu kanaatini kuvvetlendirmiştir.[1] Orta Asyanın otokton halkı ise Türklerdir. O halde Lâtin, Yunan ve Fars sözlerine muhtaç olmadan Türklerin tuğla ve emsali kelimeler için sözleri olması icabeder.

Bu Türkçe sözün bugün unutulmuş gibi olması onun mevcut olmadığını ifade etmez. Daha nice nice kelimelerimiz bugün bile yerlerini grap dillerine vermiyorlar mı? O canım Türkçe

[1] M. Şemsettin Günaltay, (tarih) ve (yakın şark) adlı eserleri, muhteli sahifelerde.

renk adları, bugün hemen hemen mühmeldir. Yerlerini masnuatına ve mamulâtına muhtaç olduğumuz garp milletlerinin kelimelerine bıramıyorlarmı? İşte bugünkü gibi o zamanda yâni Anadoluya gelip yerleştikten sonra sosyolojik sebep ve âmillerin tahtı tesirinde toprak işlerine müteallik kelimelerimizin bir kısmı yerlerini Lâtin, Yunan ve Fars kelimelerine terk etmişlerdir. Unutulmuş veya mahdut yerlerde kullanılmakta devam etmiş kelimelerimizden birisi de bizim kökünü bulmağa çalışacağımız lüme kelimesidir.

Kaşgarlı; divanında, bizim konumuz olan lüme kelimesini az çok hatırlatan bir kelime vermektedir : Olma = testi ve buna benzer şeylerden ‹her hangi biri› (divan tercümesi III, 256) kelimenin bu tarzda okunmasından ve neşrinden sonra basılan dizin sayısında kelime **ulma** biçiminde tashih edilmiştir. Bu tarz okuma ayni zamanda İbnülmühenna dizisini yapan A. Battalındır. Bu eserde Ulma doğrudan doğruya testi anlamınadır, (S. 170) ve Abdullah Battal bu tercümeye ilâveten parantez içinde (ilk sedası u mu? o mu? bu hususta C. Brechlemann Kaşgari fihlristinde tereddüt göstermiştir) diyor.

Bu kelimenin ne olma ne de ulma okunmaması lâzımgelir kanaatindeyiz. Bize bu kanaati veren, Samsun ve dolayında tuğla hattâ bazılarınca kiremit için kullanılan lüme kelimesinin telâffuz şeklidir

Kelimenin asıl talâffuzu her halde ölüme idi. Sonu Arapca hemze - elif ile bitmesi, kelimenin doğru okunmasına mani olmuştur. Halbuki hemze elifle yazılan bir çok kelimelerin (e) gibi okunması lüzumu hakkında — dil bilginlerince pek iyi bilinen — yine bu dergide muhtelif vesilelerle nümuneler sunmuştuk. Bir kaç nümune daha vermeği lüzumlu görüyoruz;

Seksan, Çingâne, Çengâl, Çaşni, Kilisa, Keraste, Gevrak, Peksimat Besliyan, bitan, Gönderan, Ermenak..... Kelimeleri hep seksen, çingene, çengel çeşni, kilise, kereste gevrek, peskimet besliyen, biten, gönderen, Ermenek biçiminde söylenir. Kitaba bağlı kalanlar tabiatiyle bundan müstesnadir.

Ölüme kelimesinin ortasında bulunan (ü) sesi demek oluyorki divanın yazıldığı zamanlarda düşmüştü. Buna benzer yâni kelimenin içinde bulunan sesli harflerin sukut ettiğini anlatan bir çok kelimelerimiz vardır;

Nerede yerine nerde, burada yerine burda, yalın - ayak yerine yalnayak, besili yerine besli, amuca yerine amca yumuşak yerine yumşak, hazinedar yerine haznadar, Burusa, Kosova yerine Bursa, Kosva deriz ve öyle kullanırız. Şu halde kelime ölüme iken ölme olması kadar tabii bir şey yoktur. Fakat ü sesi esası unutulmuş değildi. İcap ettiği zaman Türk yine onu iade edebilecek bir durumda bulunuyurdu. Nitekim yukarıda sunduğumuz kelimelerin asılları yine bizce malûm değilmidir? açık söylemek istediğimiz zaman o kelimelerde düşmüş olan sesli leri iade ederek yine söyliyebiliriz.

Bu kelimenin kökünü (öl) yani (rutubet) olarak buluyoruz.

Çünkü çanak çömlek tuğla ve emsali şeyler rutubetli, nemli topraktan yapılır. Et ve emsali gibi şeylerde ateşte pişirilirken evvla sulanır suyunu verir sonra kızarır ve kurur. Ölü de öyledir. Şişer gevşer çözülür ve nihayet kuruyup kadid olur.

Binaenaleyh İbnilmühennadaki bişip insacı kalmamış et anlamına gelen ölimiş kelimesini de (S. 164) aslındaki esre işaretine de bakılarak ulmuş okumamalı idi.

Arab harfleriyle südi, oduni yazıldığı halde onun südü ve odunu biçiminde okunacağını pek alâ biliriz. Bunun içindirki arab harflerile yazılan Türkçe kelimelerimizin yüzünü gözünü büzmeğe hiç de lüzum yoktur. Yukarıda yazdığımız ölimiş kelimesini de ölümüş yazmamız icab ederdi. Fakat bizim bu makalemizi okuduktan sonra mevzubahs kitapla karşılaştırmak istiyenler belki bulunur da okuru şaşırtmış oluruz düşüncesile evvelâ oradaki kelimenin transkripsiyonunu yapmış bulunduk.

Eğer bu sözlerimizle okurlara kelimenin ölüme iken sonradan ölme şekline girmiş olduğu hakkında bir kanaat verebilmişsek tekrar lüme kelimemize avdet edebiliriz.

Görülüyorki kelime hiç de güzel bir hal almadı ölüm gibi korkunç bir nesneyi de hatırlatmaktadır. İşte iltibasın önüne geçmek için başta bulunan ö sesi düşürülmüş ve eskiden terkedilmiş olan ü sesi iade edilmiştir kanaatinideyz.

Fakat acaba Türkçede kelimelerin başında bulunan seslilerin düşmesi vakı mıdır diye bir soru ile karşılaşırsak okurlara sıcak ve sıtma sözlerini hatırlatalım bu kelimelerin asılları ısıcak ve ısıtma olduğunu eski lûgat kitaplarında bulmak mümkündür. Isırgan otuna sadece sırgan denildiğini hattâ Allahaısmarladık sözünü ve ısmarlamayı kısaltarak bugün aramızda sımarladık diyenler yok mu?.

Şimdi kelimesinin de aslında uş imdi olduğunu Ebuhayyan lûgatında bulabiliriz. (S. 14)

Başta bulunan seslilerin düşmesi arabça ve başka milletlerin de dilinde mevcuttur meselâ arablar Oğuz yerine Guz, Ebuishak yerine Bushak, Aras yerine el—Ras demişlerdir.

İşte bütün bunlar gibi testi ve buna benzer topraktan yapılmış şeyler anlamına gelen Türkçe ölüme sözü, Samsun ve dolayında lüme biçimine sokularak kullanılagelmiştir. Lime biçimindeki telâffuzu ise yine bir Türk dil kuralını istinat eder. Yoksa bunun farsca uzun parça, uzun dilim anlamına gelen lîme kelimesile bir ilgisi yoktur. Varsa, kelimeyi emsali gibi Türkçenin lehine çevirmek icab eder kanaatinedyiz.

MANiLER

II

Derleyen : *Fuat Pınardağ*
23 Nisan İlkokulu öğretmeni

Mangalın közü gibi
Yayılır kuzu gibi
Ben yârimi yitirdim
Sabah yıldızı gibi

Derdim var dağlar gibi
Yanarım eller gibi
Yana yana kül oldum
Üzümsüz bağlar gibi

Tülbent yudum süt gibi
Dürerim kâğıt gibi
Yârim kapıya gelince
Kalkarım saat gibi

Saksıda limon gibi
Sarardım onun gibi
Ne gâvur ne müsliman
Olsunlar benim gibi

Minare minber gibi
Kokar gül anber gibi
Hak bizi kavuştursun
Eyüb Peygamber gibi

Camie fener geldi
Kalbime neler geldi
Yaşım pek küçük
Başıma neler geldi

Kiraz dalı eğmeli
Kirazını yemeli
Komşu kızı dururken
Kime boyun eğmeli

Al elma işlenir mi?
Üstü gümüşlenir mi?
Küçükten bir yâr sevdim,
Ellere bağışlanır mı?

Armut daldan düşer mi?
Günden yanı pişer mi
Sevip sevip ayrılmak
şanımıza düşer mi

Karşıdan gördüm seni
Gül iken sevdim seni
Öpmeye kıymazken
Ellere verdim seni

Of dedin oydun beni
Kemikten soydun beni
Dümensiz gemi gibi
Meydanda kodun beni

Al elmanın beşini
Sev yiğidin merdini
Seversen bekârı sev
Çek dulun derdini

Bahçeler merməni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmıyayım
Eller alıyor seni

Geminin direkleri
Tombuldur erikleri
Yaktı kül etti beni
Şu köyün yosmaları

Yeşil sandık kırıldı
Anam bana darıldı
Ağlamaya oturdum
Yâr boynuma sarıldı

Keklik vurdum kalkmadı
Kanı yere akmadı
Bıldır ki sevdiğim yâr
Bu yıl bana bakmadı

Karşıdan gelir atlı
Yaylanın otu tatlı
Peşimizde bir binbaşı
Peşinde beşyüz atlı

Arpa buğday çakıllı
Şimdi kızlar akıllı
Seversen gelin sev
Yüzü deste keküllü

Şu kapı nasıl kapı
Çardağı çubuk kapı
Beni yârdan ayıran
Dilensin kapı kapı

Elmas yüzüğün yanı
Sensin canımın canı
Her yüzüne güleni
Dost sanma candan.

Kayaların yılanı
Gel dolanı dolanı
Sen olup alman mı?
Ayağına geleni

Piyer Luis

Bilitits'in Şarkıları

Çevirenler : *H. Ediskun*
Reşat Oruz

Muharrir bu eseri 1894 yılında ibda etmiştir. Bilitis; bundan 24 asır önce yaşamış Yunanlı bir baba ile Fenikeli bir anadan dünyaya gelmiş, Pamphylie'li bir kadın olarak tasavvur edilmiştir. Biografisini ve eserlerini bizzat Piyer Luis (1870—1925) yaratmıştır. Eseri dilimize çevirenlerden Reşat Oruz'u Samsunda hatırlıyanlar olacaktır; 4—5 yıl kadar, şimdiki Fazılkadı okulunun yerinde bulunan Dede Havlu mektebinde muallimlik yapmıştı. Hassas, temiz ve daima okuyan bir gençti. Şiir, müzik bilhassa resim ile uğraşmaktan olağanüstü tatalır, eserleri daima beğenilir daha üstün bir tahsile atılması istenirdi. İstanbul'a atandıktan sonra imkân bulup Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'ne devam etti. Bünyesi zayıf olduğu için doktorların istirahat ve tebdil-i hava tavsiyelerine dayanarak, babası Emekli Binbaşı İsmail Oruz'un da istirahat için tahsilini terketmesi üzerindeki ısrarı karşısında „Babacığım; cahil olarak 80 yıl yaşamaktansa, okumuş olarak 20 yıl yaşamaya raziyım..." demişti. İnstitüden muvaffakiyetle mezun olduktan sonra Balıkesir Öğretmen Okuluna Öğretmen olarak atandı. Yalnız resmî ödevlerile yetinmedi Halkevi ile yakından ilgilendi. Bu kurumda verdiği konferanslardan „Modern sanatın mazi ile alâkası, doğuşu ve sanat eseri unsurları„ Balıkesir Halkevi yayınlarının 13 üncüsü olarak 1937 yılında basılıp yayınlandı.

O yıl askerlik ödevini yapmak üzere Yedek Subay Okuluna girdi. Okul Komutanı Kurmay Albay Şükrü Kanatlı'nın babasına yazdığı gibi okuldaki arkadaşlarınca çok sevilir ve takdir edilirdi. Reşat Oruz; kutsla ödevini tamamlıyamadan 11-Nisan-1938 günü arkadaşlarını büyük bir acı, baba, anne sevgili yakınlarını onulmaz kederler ve göz yaşları içinde bırakarak dünyadan ebediyen ayrıldı (1327-1938).

Eski arkadaşımızı anmaya vesîle olur diye, H. Ediskun'la birlikte tercüme ettiği, fakat bastırmaya muvaffak olamadıkları bu eseri parça parça neşretmeye karar verdik.

19-Mayıs

Çiçekler

Koruların ve çeşmelerin hayırlı dostları Nimfa'lar.... Ben buradayım. Gizlenmeyiniz, bana yardıma geliniz. Zira ben, ancak çiçek toplıyacak kadar kuvvetliyim.

Toprak rengindeki saçlarına en iri gülümü yerleştirmek için, ormanda, kollarını göğe kaldırmış kimsesiz bir ağaç perisi seçmek istiyorum.

Bakın, kırda o kadar çiçek topladım ki eğer onlarla bana bir buket yapmazsanız taşıyamıyacağım. Reddederseniz sakınınız, çünkü:

Sizden portakal saçlı birini, dün, Satir Lamprosathes tarafından kirletilmiş dişi bir hayvan gibi gördüm. Edebsizliğini ilân edeceğim...

Sembolik yüzük

Sardes'ten dönen yolcular, Lidya kadınlarının, saçlarının topuzundan topuklarına kadar takındıkları gerdanlıklar ve taşlardan bahsediyorlar.

Memleketimin kızlarının ne bilezikleri, ne taçları var. Fakat onların parmağı, taşına dilber ilâhe işlenmiş gümüş bir yüzük taşır.

Bu yüzüğün taşını dışarıya çevirdikleri zaman «Bekârım!» tersini çevirdikleri zaman da «Evliyim!» demektir.

Bu, kadınları değil erkekleri ilgilendirir. Ben yüzük taşının ne tarafa çevrildiğine hiç bakmam. Çünkü bir kız kolaylıkla kendini verir ve her zaman alınabilir.

Ay ışığında danslar

Geceleyin yumşak otlar üstünde, menekşe saçlı kızlar hep birlikte dans ettiler. Biri aşıkıyle konuşuyordu.

Bakireler: «Biz sizin için değiliz!» dediler. Çok mahcup olduklarından kızlıklarını gizliyorlardı. Birisi ağaçların altında flüt çalıyordu.

Öbürleri: «Siz bizi arıyacaksınız!..» dediler. Elbiselerini erkeklerinki gibi sıkarak dans ediyorlardı.

Sonra galip ilân edilenlerden biri, iki kulplu bir kupa gibi, sevgilisini kulaklarından tuttu ve başı önde buseyi içti.

Küçük çocuklar

Irmak hemen hemen kurudur. Sarı kamışlar, bataklıkta ölüyorlar. Hava yanıyor ve dik yamaçlardan parlak bir dere çakıllar üzerinde akıyor.

Orayy, sabahtan akşama kadar, çıplak küçük çocuklar oynamağa gelirler. Ancak baldırlarına kadar çıkabilen ırmakta yıkanırlar.

Akan suda yürürler. Bazan kayalar üzerinde kayarlar. Bu küçük erkek çocuklar, gülen minik kızlara su atarlar.

Genç bir satıcı kafilesi, iri bayaz öküzlerî sulamak için ırmağa sürdüğü vakit çocuklar anların arkasında el kavuşturur ve bu büyük hayvanlara bakarlar.

Devam edecek

Samsun'da Avcılar Kulübü

İsmail Hamami

Samsun dolayı av bakımından çok zengindir. Şehrimizde av sporuna meraklı gençlerin kurduğu çalışkan kulüp iyi çalışıyor. Cümhuriyet bayramımızın 21 inci yıl dönümü münasebetile yapılan merasime her yıl olduğu gibi bu yıl da iştiraketti.

Kulüp resmi geçite düzenli ve mükemmel bir tarzda girdi ve çok alkışlandı. Kulüp reisi Fehmi Uras'ı bu hususta taktirle anarız. Bilhassa kulüp kaptanı Mahmut Tulum muzır hayvanlarla süslediği otobüste başarılarını tam manasile göstermiştir.

Geçit resmi esnasında takım komutanı Ziya Eraslanlı komutası ile şöhret kazanmıştır. Böylelikle kulübün hem muhitine hem de muzır hayvanları yok etmede faydaları sonsuzdur.

Vilâyetimiz içinde av miktarı pek çoktur. Bilhassa her mıntakanın kendisine göre avları vardır. Çarşamba Terme kazalarının domuz sürek avları aynı zamanda kurt avları kulübün yegâne meşgul olduğu başlıbaşına bir avdır.

Domuz, çakal bu bölgenin ziraatı çok zararlar verir. Çarşamba ovasının mısır tarlaları domuzların daimî tehdidi altındadır. Aynı zamanda bu ovanın otlaklarından inek, manda, beygir gibi hayvanları geceleri kurtlar fırsat buldukça avlar. İşte bu bölgenin avcıları kurtlarla senelerden beri mücadele etmekten geri kalmamışlardır. Bu şirin ovanın daha kendine mahsus güzel avları vardır. Meselâ : Gogok, sülünler; vak vak ördekleri bir avcının hayalinde yaşattığı avların üstündedir. Size başımdan geçen biz hikâyeyi anlatayım :

Bir gün, dört avcı arkadaş ovanın köylerinden Ebceli'ye gitmiştik. Bu köyde o akşam kaldık, ertesi sabah avı bol olan köyün mısır tarlalarında avlanıyorduk. Öyle bir an geldi ki av köpeklerimizle altın renkli sülün horozları mücadele etmek zorunda kaldılar. Fakat o an için köpeklere verilen komuta sülünlerin uçurulmasını emrediyordu. Atılan saçmalar üç dakika zarfında iki sülün horozunun avlandığını bildirmişti.

Yine bir gün ovada avcularla bir sürek avı yapıyoruz. Öncülerim pusularını tutmuşlardı. Kulüp kaptanı Mahmut Tulum tertiplediği süreğin başına geçerek sürekleriyle birlikte tutacakları bölgenin yolunu tutmuştu. Bir müddet sonra atılan bir silâh sesi süreğin başladığını haber veriyordu. Aradan bir müddet geçmişti ki, silah sesleri bir çarpışma vakasını andırır gibi duyuluyordu. Ortalığı bir sessizlik kaplamıştı. Yalnız köpeklerin haykırması duyuluyor; ara sıra pusudaki öncülerin ıslık çalan ve heyecan saçan silah sesleri işitiliyordu. Süreğin bittiğini haber veren kaptan neticeyi şöyle bağlamıştı.

Arkadaşlar : Allahın inayetile üç adet kurt, iki adet domuz öldürülmüştür. Ovamızın mısır tarlalarına zarar veren domuzlardan daha iki tane meramızın hayvanlarını parçalamak fırsatını bekliyen kurtlardan da üç tane daha kulübümüzün defterine kayıt ettik.

Vilâyetimizin yalnız Çarşamba, Terme ve havalisinin avları ve kulübün faaliyeti hakkında bu yazımızla bir az anlatmış oluyoruz. Diğer kazalarımız avları hakkında ve av zamanlarında olan enteresan, heyecanlı vakaları diğer yazılarımızda anlatacağız.

KARANLIK GECELER

Penceremin camından doldu ovaya gece..
Karanlıklar içinde ağlıyarak gizlice;
Hatırladım onunla geçen o geceleri;
Yıllar geçmiş de halâ meğer doluymuş yeri

Karanlıklar iki göz gibi girdi ruhuma,
Duyduğum hasret değil tıbkı kızıl bir humma!.
Yakıyor sanki beni bu karanlık geceler;
Titreyen dudaklarım hep o ismi heceler.

Ah karanlık geceler!. beni yakan geceler!.
Müşfik gözlerile bana bakan geceler.
Beni de çekin.. alın bu derin karanlığa..
Bir çift siyah göz gibi ruha akan geceler!.

A. S.

Bir Yayın (Çapak) Balığı Hatırası

M. Ali ATLI

Kara avlarından sonra şüphesiz en heyecanlı ve zevkli av, muhakkak balık avcılığıdır. Her mevsimin kendine göre bir avı olduğuna bakarak, deniz balık avcılığından bahsedeceğim fikrine düşmeyin. Çünkü, deniz balık avcılığından anlamam. Anlatacağım mevzu doğrudan doğruya ırmaklardaki balık avcılığı hatıralarımdandır. Yazılarıma aldanarak bir profösör veya mütehassıs anlatıyor diye pekde aldanmayın.

Ben acemi bir amatörden başka bir şey değilim.

Bilmem güzel bir yaz günü şırıl şırıl akan bir derenin veya ırmağın kenarında elinizde oltanızla balık avlamak hevesine düştünüzmü? düştünüzse onun nasıl bir iptilâ olduğunu ve duyulan zevkin heyecanın vurulan bir sülünün veya bir bıldırcının, veya bir tavşanın heyecanından pek de aşağı bir şey olmadığını siz de takdir edersiniz. Belki bu duyuşlarıma avcı arkadaşlar "adam sende bir olta parçasının ucuna takılan bir balıktan insan ne zevk alır nasıl bir heyecan duyar?" diye dudak bükecekler. Hakları var. Çünkü, Fermaya kalkmış güzel bir seterin bir fundalık kenarında aceleci hareketlerle kuyruğunu sağa sola sallıyarak, ikide birde başını arkaya sahibine bakmasına «hazırmısınız» der gibi bakan gözleriyle avcıyı heyecana getiren an kadar tatlı bir şey ne olabilir? fakat ne yapayım bende oltanın ucunda balığı gördüğüm zaman duyduğum heyecan bir avcı arkadaşın duyduğu heyecandan

hiç te aşağı değildir. Edebiyatı bırakarak hatıralarımıza geçsek fena olmıyacak.

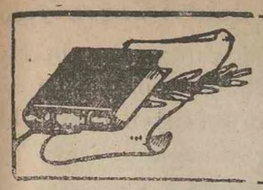
Dere balığı avcılığından ziyade bura havalisi ırmaklarının devi, vilâyetimiz dahilinde (Çapak) Amasyada (Ilganoz) ve diğer vilâyetlerimizde (Yayın) diye tabir edilen balıktan ve avlanması sırasındaki gördüklerimi anlatmıya çalışacağım. Bilmem muvaffak olabilecek miyim?

Cidden ırmak balıklarının bir devi denmesine hak kazanmış olan bu balığın büyüklüğü nisbetinde avı da pek zevkli ve heyecanlıdır. Boyu 1,5 metreyi aşanı bulunduğu gibi ağırlığı da 100 – 120 kiloyu bulanı vardır. Yalnız manzarası pekte lâtif olmasa gerek.

Kocaman şamandıra gibi bir kafa ve bu heybetli kafaya hiçte uygun gelmiyecek iki boncuk gibi göz ve iki uzun bıyık. Evvelâ kalın sonra incelen bir gövde. İşte size (Çapak) balığının göze çarpan manzarası. (Çok lezzetli bir eti vardır.)

Temmuz ayının sıcak fakat bunaltıcı olmıyan bir pazar günü Çarşamba treni bizi Hamzalı istasyonuna atmıştı. Bir gün evvel Hamzalıdan vaki olan dâvet üzerine başkanımız ve komutanımız İsmail Hamaminin tertibiyle bir balık avı partisi yapmamız takarrur etmişti. Hamzalıdaki çok kıymetli ve fedakâr Mustafa Şahin, Şevki Yıldırım ve Mecit gibi balık avcılığı heveslisi kardeşlerimizin yardımlariyle atlarımıza binerek Ortaköprüye ve oradan yeni açılan ve ora ovalarını batak ve sulardan kurtaran büyük kanalı takiben koca ırmağa varıyoruz. Evvelce hazırlanmış bir porgramla herkes verilen vazifesine sarılıyor, işinin başına geçiyor, büyük ağlar açılıyor, tertipleniyor ve beş altı kişi soyunarak ağların başına geçiyor. Irmağın kenarına gidiliyor, suya giriliyor ve süreğe başlanıyor. Artık av ve heyecan başlamıştır.

Bende gine bermutat elimde olta ırmağın bir kenarına oturmuş, kancaya takacacağım balıktan ziyade biraz ileride başlamış olan süreğin nasıl bir netice ile biteceğini ve yakalanacak balığın ağ içinde çırpınışile karışık duyulacak sevinç seslerini işitmek için baştan aşağı kulak kesilmişim. Etrafta çıt bile yok arada sırada uçan bir dere kuşunun çıkardığı ses ve hafif bir rüzgârla sallanan dere kenarındaki sazlar, o sırada gözüm suya daldı. Fakat one ya? Bizim ipin ucundaki mantar hafıf hafif sallanmıya ve derenin ortasına doğru ilerlemeğe başlamıştı. Bir müddet duraklama bir müddet hareket. Mantar suya dalıyor gidiyor, derinlere doğru kayboluyor... Bende tabii heyecan... Birden deyneğe sarılıyor ve zınbayı atıyorum. Amma gelen cisim pek ağır bir şey. Hatırıma bundan evvel başıma gelen bir iki garip vak'a geliyor. Bunu anlatmadan geçmiyeceğim. Gine böyle dere kenarında avlanıyordum kat başka bir yerde yanımda duran o günkü av arkadaşımın oltasının ucunda bir balık sallandığını görüyorum bizim oltada da hareket ben de ayni hevesle ve gayretle çekiyorum. Gelen cisim pek ağır, ağır olmakla beraber hareketsiz. Bir müddet sonra suyun yüzüne ne çıksa beğenirsiniz? kim bilir hayalinizden ne büyük bir dere kefalı canlandırdınız? Fakat ne yazık ki hayır. koskoca kuyruklu bir kaplumbağa (tos bağa) bunu düşünürken suyun içinde siyahlı beyazlı bir şeklin parladığını farkediyorum. Daha büyük bir gayretle oltama sarılıyorum ve hızla sudan çıkan cismi otların üzerine fırlatıyorum Ne olduğunu anlamak için yanına gi-

Kitap ve Dergiler

Konya : Anadolu Halkevleri yayınlarından olup en önemlisi görülen bu değerli derginin son zamanlarda elimize geçen sayılarını okurlarımıza tanıtmayı bir borç biliyoruz.

64—65 sayılı nusha; evin başkını M. Muhlis Koner tarafından (Samimî Gençliği Himaye) başlığı altında, üzerinde durulup düşünülmesi gereken kıymetli bir makale ile başlar. Namdar Rahmi Karatay'ın (Cemiyette Felsefe Eğitimi-nin Rolü) Doktor İ. H. Aladağ'ın (Köy Kadını Dolayısile) Ayrancı emekli öğretmeni Gaffar Totaysalgır'ın (Mut Kazası ve Baba Hocant), Muzaffer Erdoğan'ın (Konya Sevgisi) S. Uzluk'un Mevlânanın Ressamları) Mithat Şakir Altan'ın (Konya vilâyeti Nüfusunun sitatik durumuna ait bazı sayılar) ile Mahmut R. Gazi Mihal'ın (Konyada' Musiki) Sait Sungur'un Cl. Huart dan tercüme ettiği (Mevleviler şehri Konya), Naci Fikret Baştak'ın (Konya) M. Yavuz Süslü'nün (Konya Vilâyetinde Türkmenler) makaleleri devam etmektedir.

Bu zengin münderecat arasında arkadaşımız Kâzım Dilcimen'in (Söz Derleme Dergisi ve Konya) adındaki makalesi de başlamaktadır. Bunlardan başka evvelce kendisi hakkında yine bu dergide malûmat verdiğimiz (Ünsi Şehnamesi) tabi ve mütercimi Mes'ud Koman; Seyit İlyas Kirmani'nin meydana getirdiği Karamannamesini sunmaktadır. Ayrıca Konya Halkevi faaliyetleri, Halkevi dergileri; amatör sayfası ve şiirler yayınlanmaktadır. Müteakip66,67—68 inci sayılarda M. R. Gazi Mihal, N. F. Baştak, Sait Sungur Kâzim Dilcimen yazılarına devam et-

---

diyorum. Hayret!.. Otların üzerinde bir yılan kıvrılışı ile kıvranan bir Çapak değilmi? artık bendeki sevinci tasavvur edin. Kolay değil şimdiye kadar böyle bir balıkla karşılaşmamıştım. Tuttuğum balelade dere Kefalı, Sarıkulak, ufak sazanlardan ibaret.... Şöyle bir tahmin yapıyorum iki kiloya yakın... Eh fena değil... Tabiî balığın heyecanı ile uğraşırken bizim sürekcilerde tam karşı sahile gelmişler, sszların etrafını sarmışlar karıştırıyorlar. Oradanda birdenbire yükselen bir sevinç feryadile o tarafa koşuyorum. Gördüğüm manzara cidden azametli : Irmak devlerinden biri ağın içinde yatıyor fakat nasıl yatış? Çırpınıyor, hopluyor ve ağı yırtacak gibi hareketlerle öteye beriye kendini atıyor. Güç hal ırmağın kenarına çıkarıyorlar ve çimenlerin üzerine bırakıyorlar. O ne azametli bir yatış.. Toprağın üzerine bırakılınca deminki hareketleri çırpınışları yapan sanki o değil oranın tabirince birden küsüyor. Tabiî o heybetli vücudu köye kadar getirmekte bir mesele olmuştu.

Görüşlerim peşi sıra gözümün önünde geçit resmi yapar gibi sıralanıyor. Hele kalem mütemadiyen kağıda bir şeyler karalıyor. Fakat kıymetli dergimiz yalnız bana tahsis edilmedi ya ... Diğer sayfaları bekleyen arkadaşlar var.

mişlerdir. Bu sayılarda M. S. Altan'nın (üç mezarlı bir ölü) ile Mes'ud Koman, Anadolu hıristiyanlarında İslâm ve Türk adları isimli yazısına bir ek başlığı altındaki makaleleri ve M. Erdoğan'ın Kadı Abdurrahman paşa, G. Totay Salgır'ın Fakıh Ahmet, Seyit Ahmet, Şeyh Alman makaleleri değerli ve emek tüketilmiş göz nuru akıtılmış yazılardır.

69 uncu sayıda M. Komanın (Alâettin tepesi) M. Ş. Altayın (Konyada küçük san'atlar) N. F. Baştak'ın (Konyada fikrî hayata rec'i bir bakış) zevkle okunacak yazılardır. Ve her sayıda olduğu gibi bu sayıda amatör sayfası halkevi faaliyetleri ile zemin ve zamana uygun değerli yazılar yazılmaktadır.

Konya Halkevi neşrettiği Konya mecmuasiyle her zaman öğüne bilir ve cidden öğülmeğe lâyıktır. Konyalıları, Halkevini ve yazarlarını candan tebrik ederken mecmnadaki kıymetli yazıları hulâsatan olsun neşrine sahifelerimiz müsait olmadığı için üzüldüğümüzü de bildirmek isteriz.

Maarif Tarihi :

İstanbul mektupçusu Osman Erkin tarafından hazırlanan Maarif Tarihinin beşinci cildi Cumhuriyet devri mekteplerini, değişme ve yükselmelerini İstanbul'daki ilim, terbiye ve sanat müesseselerini ihtiva ederek yayınlamıştır.

Türkiye'de Merinos :

Bakırkıy Halkevi yayınlarından ve Ziya Orhun'un kaleme aldığı bu eser Merinosculukla uğraşan yurddaşlara tavsiye edilecek bir eserdir.

İstanbul ve dolayı Coğrafyası:

Şeref Kayaboğaz'ın yazdığı bu kıymetli eser İstanbulu tabiî, beşirî ve iktisadi bakımdan inceliyen değerli bir tetkiktir.

Temyiz mahkemesi :

Nejat Özoğuz'un bu kıymetli eseri temyiz mahkemelerinin karakter, kuruluşu ve tarihi gidişi, teşkilâtı, vazife ve selâhiyeti, temyiz yoluna müracaat temyiz tetkikatı gibi mühim bahisleri ihtiva etmektedir. Bu eser temyiz mahkemesi dışında kalanlar için değil bütün genç, ihtiyar aydınlarımızın müracaat edeceği yegâne eserlerden biridir.

Sapanca çayı :
(Ayı üzümü yaprağı)

Yüksek orman mühendisi Baki Kasaplıgil tarafından tetkik edilerek yayınlanan bu kitapta, ormanlarımızın içinde saklı kalmış olan birçok tâli orman mahsullerimiz hakkında pek faideli bir eserdir.

Kadı Burhanettin Divanı :
(I. Tıbkıbasım)

Edebiyat tarihlerinde ve devlet idaresinde mühim bir mevki kazanmış olan Kadı Burhanettin'in divanı Türk Dil kurumu tarafından fotokopi olarak yayınlanmıştır.

Halkevimize gelmekte olan Halkevi dergileri arasında bilhassn İzmir Halkevinin Fikirleri, Denizli Halkevinin İnanç'ı, Eskişehir Halkevinin Halkevi ve Trabzon Halkevi tarafından çıkarılan İnan dergileri ciddî bir çalışma mahsulü oldukları görülmektedir.

Neşriyat Müdürü: ***Emin Hekimgil*** İmtiyaz sahibi : ***Atıf Olgaç***
Vilâyet Matbaası — Samsun

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

Halkevi haberleri ve çalışmaları

Dil - Edebiyat kolu :

Üç ay içinde beş kol toplantısı yapıldı. 30 Ağustos zafer bayramımızın yirmi ikinci yıl dönümü, kurmay yüzbaşı Refik İlkin tarafından verilen bir konferansla, 26 Eylûl 1944 Dil bayramımızın 12 inci yıl dönümüde komite başkanı Emin Hekimgil'in, Kâzım Dilcimen ve öğretmen Fuat Pınardağın konuşmasını müteakip saz ve halk türkülerininde iştirakiyle parlak bir şekilde kutlanmıştır.

Bunlardan başka Cumhuriyetimizin 21 inci yıl dönümü münasebetiyle halkevimiz hoparlöründa Lise müdürü Ruhi Turfan ve Emin Hekimgil tarafınndan birer konferans verildi.

Cumhuriyet bayramımızın sulh ve sükûn içinde 21 inci yılını idrak etmek ve millî birliği tam, haklarına hürmet edilen Türkiyemizin büyük bayramının önemi belirtildi.

Ar kolu :

Son üç ay içinde altı komite toplantısı yaparak geçen kış devresinde verilmesine çalışılan ve yaz tatilinin yaklaşması yüzünden geri kalan konser çalışmalarına yeniden başlanılması kararlaştırıldı.

Temsil kolu :

Temsil kolumuzun değerli gençleri tarafından Cumhuriyetimizin yirmibirinci yıl dönümü münasebetile eski saltanat devrinde köylümüzün başına tebelleş olan fermanlı paşaların halini gösterir "Bir Gönül Masalı,, adlı piyes üç gece üst üste muvaffakiyetle temsil edildi. Bu arada C. H. P. Genel Sekreterliği tarafından Halkevimiz sahne işlerini düzene koymak üzere gönderilen Ercüment Behzat Lâv'ın direktiflerile sahnede birçok yenilikler yapılmıştır.

Sosyal Yardım kolu :

Şehrimizde tedavilerine imkân olmayan birçok hastaları İstanbul ve Ankara hastahanelerine göndermiş ve bazı yoksul okul çocuklarını himayesi altına almıştır.

Halk dershanelri ve kurslar kolu :

Üç seneden beri devam etmekte olan İngilizce kursları, kıymetli öğretmenimiz Emin Hekimgil'in usanmak bilmez gayretlerile, her hafta pazartesi, çarşamba ve cuma günleri „İyi bilenler, orta bilenler ve yeni başlıyanlar" kuru diye üç kur halinde devam etmektedir.

Kitapsaray ve yayın kolu :

Halkevi kütüphanesi yeni bir çok eserlerle zenginleşmiştir. Halkevine gelen gazete, dergi ve kitapları okuyucuların istifadelerine her zaman bırakmaktadır. Şehrimizin resmî ve hususî bütün ilânları bu kolun çalışmasile halka duyurulmaktadır.

İzmit'te Kirazcılık :

İzmit Halkevinin birinci yayınını teşkil eden bu kitap İzmit ve dolayındaki kirazcılık hakkında mühim bahisleri içinde saklamaktadır.

Antalya :

Değerli yazarlarımızdan Va. Nû. tarafından gezilerek ve tetkik edilerek bol resimlerle yayınlanan bu güzel yurt köşemize ait eserde ayrıca Turunçgillerailesi adlı bir de piyes bulunmaktadır.

Etem İzzet Benice :

Son zamanların yayınlarından olan bu eserde, hissî ve edebî romanlarile kendisini sevdirmiş olan Etem İzzet Benice'nin, hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında zengin bir kitaptır.

R. Yücekent

Kütüphanesi
Ankara

30 Kuruş

ATATÜRK KÜLTÜR

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/800924
DERGİLER 19 MAYIS SAMSUN HALKEVİ DERGİSİ 63-68, (1943-1944) Markası: .MARKASIZ Bulunduğu Yer: Konusu:

